

Одилжон Салоҳиддинов

**ҲАЁТНИНГ
ЎЗИ САБОҚ**

Андижон 2012 й.

ОДИЛЖОН САЛОҲИДДИНОВ

**ҲАЁТНИНГ
ЎЗИ САБОҚ**

Андижон, 2012 й.

Такризчи:

Андижон Давлат тиббиёт
институтининг I-УАШТ
кафедраси муdiri, тиббиёт
фанлари доктори, профессор
З.С.Салоҳиддинов

*Ушбу рисолада Андижон Давлат тиббиёт институтининг
ички касалликлар пропедевтикаси кафедраси профессори,
тиббиёт фанлари доктори Одилжон Салоҳиддинов ҳаёти ва
фаолияти қисқа ҳолда баён этилган*

Андижон, 2012 й

ОДИЛЖОН САЛОҲИДДИНОВ
Тиббиёт фанлари доктори, профессор.

Профессор Одилжон Салоҳиддинов фаолиятидаги муҳим саналар

1. 1959 йили ўрта мактабни олтин медалга битириб, Андижон Давлат тиббиёт институти талабаси бўлди.
2. 1968 йили педиатрия факультетининг ички касалликлар пропедевтикаси кафедраси ассистенти лавозимига ўтди.
3. 1975 йили Москвадаги кардиология институтида номзодлик диссертациясини муддатидан олдин ҳимоя қилди.
4. 1976 йили доцент лавозимига эга бўлди.
5. 1976 -1982 йиллари кафедрада ишлаш билан бир қаторда, институтнинг интернатура бўлимини бошқарди.
6. 1982-1987 йиллари даволаш факультетининг ички касалликлар пропедевтикаси кафедраси мудир лавозимида фаолият кўрсатди.
7. 1980 – 1987 йиллари кафедрада ишлаш билан бирга даволаш факультетининг партия ташкилоти котиби вазифасини бажарди.
8. 1987-1988 йиллари докторантурада таҳсил олди.
9. 1989 йили Москва шаҳрида докторлик диссертациясини ҳимоя қилди.
10. 1991 йили профессор унвонига сазовор бўлди.
11. 1990-1997 йиллари педиатрия факультетининг ички касалликлар кафедраси мудир лавозимида ишлади.
12. 1997-2007 йиллари институтнинг ички назорат инспекцияси бошлиғи, проректор ва ички касалликлар пропедевтикаси кафедраси профессори лавозимида фаолият кўрсатди.
13. 1998-2005 йиллари кафедрада ишлаш билан бир қаторда , институтнинг “Тиббиёт гулшани” газетасининг бош муҳаррири лавозимида ишлади
14. 2000-2005 йиллари институтнинг ихтисослашган илмий кенгаши котиби вазифасини бажарди.
15. 2000 йилдан буён даволаш факультетининг ички касалликлар пропедевтикаси кафедраси профессори лавозими билан бирга кардиолог – эксперт вазифасини ҳам бажармоқда.

“Ўринли, ахлоқли ва адолатли яшамай туриб, яхши умр кечириб бўлмайди ва аксинча, яхши умр кечирмай туриб, ўринли, ахлоқли ва адолатли яшаб бўлмайди”

Юнон файласуфи Эпикур

Ҳаётнинг ўзи сабоқ

Донишмандлар умрни оқар дарёга қиёслашиб, ундан кимдир сузиб, кимдир оқиб ва яна кимлардир чўкиб ўтишади, дейишган.

Дарҳақиқат, ҳаётга теран кўз билан назар солсангиз, инсонни дунёга келиб, яшаб, умр ўтказишидан мақсади фақат ўз манфаати йўлида ҳаракат қилишлигигина эмас, балки **чин инсон** номини олишлик учун шу номга яраша ҳаёт кечириб, фаолият кўрсатиши, фарзандларига гўзал тарбия бериши, инсонларни оғирини енгил қилиши, (илму - ҳунар ўргатиши, имкон бўлса моддий, маънавий ёрдам кўрсатиши ёки ёмонликдан қайтариб, тўғри йўл кўрсатиши ва х.к.), уларга хушмуомалада бўлиши, қалбларига сурурни бахш этиши керак дегувчи ва шуларга амал қилувчилар билан бир қаторда, бир текис, равон ҳаёт ўз йўналишини **бир зумдаёқ ўзгартириб** юбориши мумкинлигини **ҳисобга олмаганликлари** холда, **омонат ҳаётни** ўйинчок билиб, кўп нарсаларни бой берганларни, ютуқлар, қўлга киритилган бойликлар олдида кибрга берилганларни, фарзандларини талтайтириб ўстириб, эл олдида юзлари шивит бўлиб, қадди букилганларни, ўз манфаатини жамоа манфаатидан юқори қўйганларни, сўзи бошқаю тили бошқаларни, меҳр билан қаҳр орасини бир қадам кўяётганларни ҳам кузатар экансиз. Ҳаёт чархпалаги ўз йўналиши бўйлаб айланаверар, йиллар инсон тақдиридаги битикларни битиб боравераркан. “Ҳаётнинг ўзи сабоқ” деб шунга айтсалар керакда.

Пайгамбаримиз алайҳиссалом: “Банда қиёмат куни тўрт хислатидан сўралмагунча, бир қадам ҳам олдинга силжий олмайди: бу саволлардан биринчиси - умрини нима билан ўтказгани: иккинчиси – ёшлик даврида нима билан машгул

бўлгани; учинчиси – мол дунёни қай йўсинда (қай касб орқали) топгани ва уни нималарга сарф қилгани; тўртинчиси – ўрганган илмига амал қилган ёки қилмаганлиги сўралади,” деган бўлса, Мавлоно Жалолоддин Румий: “Дунё – Тангрининг даласи”. Одамзодни ўша даладаги турли гиёҳларга қиёсласак, унда бойчечагу-лоладан тортиб, сассиқ алаф ва захри қотилгача мавжуд бўлади. Қай бири не бўй таратади – бу, энди **Аллоҳ синовидан** қандай ўтаётганлигига боғлиқ бўлади” деган экан.

Инсон ёши ўтиб борган сари ўтмишини эслаб, ўтган умрининг воқеа ва ходисалари ҳақида теран фикр юритиб, ютуқ ва хатолардан керакли сабоқлар чиқаришга, ибрат олишга майл кўргазар экан, ортидан келаётган авлод- бола-чақаси, яқин кишилари, дилдошларини турмушнинг турли “мушт” ларидан огоҳ этишга, ўзи билган ҳақиқатларини англатишга тараддудланиб қоларкан.

Турмушлардаги хатолар қанча тез тузатилса, ўтмиш маданият учун ҳам, келгуси тараққиёт учун ҳам шунчалик катта савоб иш қилинган бўлинаркан.

Худди шу ниятда қўлга қалам олиб, ўтган умрим мазмунига назар ташлаб, қисқа бўлсада, уларни оққа кўчиришга жазм қилдим.

Мен 1942 йили Андижон вилоятининг Избоскан туманини Тўрткўл қишлоғида таваллуд топдим.

Отам пахта пунктида бош ҳисобчи бўлиб ишлар эди. У каттага ҳам, кичикка ҳам бирдек ширин муомалали, хушчақчақ инсон бўлган. Отам ҳаёти давомида ҳалоллик ва покликка амал қилиб яшади. У биз- фарзандларига қарата “Мен ҳалол яшаб кам бўлганим йўқ. Юзим барчани олдида ёруғ, доимо инсонлар кўзига тик қарай оламан. Сизлардан ҳам шунини қаттиқ талаб қиламан” дер эдилар.

Отам нафақага чиққач, 20 йилдан зиёд маҳалла оқсоқоли бўлди. Тўй - маъракаларда бош-қош ҳам шу киши эди, ҳеч кимга қаттиқ гапирмасди, каттаю-кичикка сизлаб гапирарди. Кимдир ёрдам ёки маслаҳат сўраб келса, ташвишларини енгиллаштиришга шошиларди. Сўзлари майин, киши кўнглига малҳам эди. У киши билан бироз суҳбатлашган одамнинг дарди енгиллашарди. Отамни бирон нарсадан ёки бирон кимсадан нолиб гапирганини эшитмаганмиз. Маҳалла аҳли ўртасида

обрўси бениҳоя катта бўлган. Унинг юриш-туришлари, кишилар билан муомаласи, бу одамни қандай инсон эканлигини ҳеч бир таърифсиз, шундоққина кўрсатиб турарди.

Онам шахримиздаги обрў-эътиборли, билимли инсон қизи бўлган. Қуръон-ҳадисларни кўп мутолаа қиларди. Худди шунингдек, отам ҳам қуръон-ҳадисларни кўп ўқир эдилар.

Онам 9 та фарзанд кўрган. Улардан 7 таси ёшлик пайтларидаёқ вафот этган эканлар. Энг тўнғичи акам ва ўртанчаси мен тирик қолган эканмиз. Бу ҳол табиийки онамиз қаддини буккан.

Онам ўта оқила, меҳмондўст аёл бўлган. Барча қариндош-уруғларимиз уни катта ҳурмат қилишарди, кўп ҳолларда у билан маслаҳатлашиб иш кўришарди.

Отам ва онам бизларга қарата: “Доимо шукрона айтиб яшашга интилинглар, сабр қилиб, нафсни тия билиш керак. Сабр ва чидам барча мушкул ишларни енгил қалитидир. Қимки буларга қодир экан, хушбахтлик ва саодат эшиклари унга очилади” дер эдилар. Биз (акам ва мен) бу насихатга амал қилишга ҳаракат қилардик.

Мен 1949 йили биринчи синфга ўқишга кирдим, 2 ой ўқиганимдан сўнг отамни Избоскан туманидан Олтинкўл туманидаги пахта пунктига бош ҳисобчи лавозимига ўтказишди. Оиламиз Олтинкўлга кўчди. У ерда биринчи синфда ўқишни давом эттирдим. Ўқиш тугашига 4 ой қолганда оиламиз Андижон шаҳридаги уйимизга кўчди. Мен биринчи синфни шаҳардаги 29-ўрта мактабда тугатдим. 6 –синфгача шу мактабда ўқидим, сўнг бизни шаҳарда янги қурилган 15-ўрта мактабга кўчиришди.

Биз мактабда ўқиган чоғларимизда дарсга 5-6 бола бирга тайёрланардик, бир-бирларимизни уйларимизда ўйнардик ва ҳатто овқатланардик ҳам, меҳр-оқибат кучли эди.

Ўша пайтлари қиш ойларида ҳар бир хонадонда “сандал” бўларди. Кўчада ўйнаб, совуқда қотгач, ўзимизни сандалга урардик.

Овқатланиш чоғларида ва “сандал” атрофида ҳар биримизнинг бобо-момоларимиз, ота-оналаримиз савоб нима, гуноҳ нима, увол нима, қарғиш нима, дуо нима кабилар бобидан кўп гапирардилар. Мана бу меҳр, мана бу сабр, мана бу шукрона,

мана бу бурч деб бизга буларни мисоллар билан тушинтирардилар. Улар шу каби ўгит ва насихатларни такрорлашдан ҳеч эринмасдилар, бири бўлмаса, бошқаси, қулоқга қуйилиб қолар, деб ўйласалар керакда. Ёшу-катта уларни зўр эътибор ила тинглардик ва уларга амал қилишга интилардик.

Шу миллий удумларимиз асносида улар бизларга ҳалоллик, ростгўйлик, виждон, иймон, эзгулик, эътиқод, катталарга ҳурмат каби олийжаноб хислатларини сингдириб боришган бўлсалар керак.

Яна шуни алоҳида айтиб ўтиш лозимки, ўша даврда ҳаммамиз оналаримизнинг алласини эшитиб катта бўлганмиз.

Алла....Дунёдаги энг соф, энг оҳангдор, энг туйғули, қалб нури билан қуйланадиган оналар кўшиғи. Аллада илтижо, сеҳр, қалб садосию, Ватан навоси , бу дунёдаги жамики эзгу тилаклар мужассам. Аллани она бутун борлиги билан чин юракдан хиргоя қилади. Бола кўнгли она меҳрини, қалби тафтини ҳамиша қўмсаб туради. Алла тинглаб, улғайган бола ҳақиқий юрт фидойиси, Ватан посбони бўлиб етишади.

Афсуслар бўлсинким, аждодларимиз камолатида ўзига хос тарбия мактаби бўлган, руҳий озуқа, куч – қудрат ато этиб келган аллаларимиз кейинги йиллар мобайнида хонадонларимизда кам янграйдиган бўлиб қолди.

Бизнинг миллий удум ва кадриятларимиз авлодларимизнинг армонлари, орзулари, нозик таъби ва самимиятидан, кенг феъли ва саховатидан бунёд бўлган, дейишади.

Агар биз ўзимизнинг доно миллий удумларимиз ва кадриятларимизни эсга олиб иш, кўрсак, бугунги дунёнинг алгов-далгов тўронларидан ўз кемамизни бешикаст олиб ўтамиз, ҳар бир хонадонда ҳар кун, ҳар соат турфа шаклдаги фалокатлар, ходисалардан ўзимизни асраб қолган бўламиз.

Ўзги таътил пайтлари ота-оналаримиз яна бизни бекор қўймай, кимгадир шогирдликка бериб, хунар ўрганишга кизиқтирардилар.

Мен мактабни 1959 йили олтин медалга битирдим ва шу йили Андижон Давлат тиббиёт институтига ўқишга кирдим. Унда даволаш факультети бор эди ҳолос. Институтимиз 1-

қаватли бинога жойлашганди. Уни моддий техник базаси хали қониқарли эмас эди. Ҳар бир гуруҳга (20-25 талаба) бир фандан фақат битта дарслик гуруҳ сардорига бериларди. Ҳар кунги дарсдан сўнг гуруҳдаги барча талабалар институт майдонида тўпланардик, уйга берилган вазифани гуруҳ сардори бир-икки марта ўқиб берарди. Биз уни эътибор билан тинглашга ҳаракат қилардик, бошқа илож йўқ эди.

Бундан ташқари, клиник кафедраларимиз институт биносидан анча узоқларда жойлашган эди. Йўллар асфальт эмас, таксилар, автобуслар кам, фақат извошлар юрарди. Шу боис биз узоқ кафедраларга тез юриб ёки югуриб бориб, дарсга кечикмасликка ҳаракат қилардик, айрим ҳолларда тушлик ҳам қилолмасдик. Устозларимиз талабчан, қаттиққўл, ўта интизомли эдилар. Кеч қолишга йўл қўймасдилар, лекин меҳрибон эдилар. Улар бизга нафақат мутахассисликка оид билим берибгина қолмай, одамийлик илмидан ҳам сабоқ берардилар.

Яхши билим олиш учун кўпчилик талабалар кафедраларда ташкил этилган тўғаракларга ҳам қатнаш эдик. Мен 3-курсдан бошлаб ички касалликлар пропедевтикаси кафедрасидаги тўғаракка қатнашганман. У ерда бизга устозлардан профессор Б.И.Сойбель доцент Е.И.Константиновлар сабоқ берганлар ва бу фанга бизни қизиқтира олганлар.

Шу ўринда бир ҳолатни эслашни жоиз деб билдим. 1963 йили 4- курсни тамомлаганимдан сўнг, ёзги ишлаб чиқариш амалиётини Избоскан туман шифохонасида ўтадиган бўлдим. Ўша пайтлари туманларда шифокорлар етишмас эди. Амалиёт ўтаётганимнинг учинчи куни мени бош врач чақириб: “Туманга қарашли совхоз худудида жойлашган қишлоқ врачлик пункти шифокори касал бўлиб қолганлиги учун у берк турибди. У ердаги аҳоли касал бўлса, туман поликлиникасига келишга мажбур бўлаяпти. Шунинг учун сиз 14⁰⁰ гача амалиётни ўтиб, сўнг ўша пунктга бориб, уерга мурожаат этган беморларни кўриб турсангиз”, деди.

Биз 4- курсда ички касалликлар, жарроҳлик, педиатрия фанларини ўтган эдик ҳолос. Тор мутахассисликлардан хали дарс ўтилмаган эди. Улар 5- курс дастурида эди. Қишлоқ врачлик пунктига бу касалликлардаги беморлар ҳам мурожаат қилардилар. “Мен талабаманку, кўлимдан келармикан?” дедим.

У :“ Шерикларингиздан бирини танлаб олинг, иккаланглар бир амаллаб ишлайсизлар. Тушунмаган беморларни туман поликлиникасига жўнатасизлар”, деди.

Мен бир курсдошим билан кундузги амалиётдан сўнг, ўша пунктга бориб, хар куни беморларни қабул қила- бошладик. Бизни кўлимизда ички касалликлар, жарроҳлик, педиатриядан дарслик, дориларга рецепт ёзиш билдиргичи доимо турди. Мурожаат қилган беморларни иккаламиз обдон кўриб, сўнг бошқа хонада келишиб ташхис кўйиб, кейин беморларга муолажаларни тавсия этардик ва беморга 3 кундан сўнг бизга албатта қайта мурожаат этишларини тайинлардик. Шундай қилиб ишни давом эттиравардик, беморларнинг кўпчилигида даво натижалари ижобий кечди. Айрим тушунмаган нарсаларни кундузги амалиёт пайтида бошқа шифокорлардан ўрганабошладик.

Бизга тор мутахассисликдан шикоят қилган беморларни туман поликлиникасига жўнатдик. Уердан қайтаётганларида бизни олдимизга кириб ўтишларини илтимос қилдик. Бу мутахассисларни кўйган ташхислари ва муолажаларини ўрганабошладик. Яна офтальмология, отоларингология фанларидан дарсликлар топиб, уларни ҳам ўргана бошладик. Кейинчалик бундай беморларни ҳам ўзимиз даволашга киришдик ва кўпинча ижобий натижалар олдик.

Бу 2 – ойлик амалиёт ва мустақил ишлаганимиз бизни кейинги фаолиятимизда катта сабоқ бўлди.

Шуерда талабалик йилларимда барчага сабоқ бўладиган яна бир воқеани ёзишга ҳам жазм қилдим.

1964 йили 5-курсдан сўнг уч хафталик амалиётни Наманган вилоятининг Янгикўрган туманини Бирлашган қишлоғида жойлашган 30 ўринли қишлоқ шифохонасида ўтказдим. Шифохона қишлоқ марказидан 1 км узоқда, баландлик жойда, шифохона учун мўлжалланмаган, лекин таъмирдан чиққан бинода жойлашган экан. У ерда электр чироқлари тез – тез ўчганлиги сабабли ҳамма палаталарда “жинчиноқ” деб аталмиш чироқлар бор эди. Бу ерда битта шифокор ишлар экан, у ҳам бўлса бош шифокор экан. Шифохона ёнида битта магазин бор экан холос. Бу қишлоқда емакхона (столовое), нонвойхона умуман йўқ экан.

Мени бош врач шифохона ичидаги амбулатор беморларни қабул қиладиган, кушеткаси бор хонага жойлаштирди. Хар куни эрталаб соат 5⁰⁰ ларда уйғонардим. Соат 6⁰⁰ лардан беморлар қабулга келардилар. Менга уларни кўриб туриш топширилди. Кунда эрталаб 5-6 та беморни кўраман. Сўнг шифохонадаги беморларни шифокор билан бирга кўриб, барча касаллик тарихларини мен тўлдирардим. Кечкурун 1-та фельдшер навбатчиликда турарди. Унга ҳам мен ёрдам берардим. Бош врач мени қаерда овқатланишим билан қизикмади. Мен хафта давомида хар куни эрталаб, тушликда ва кечкурун магазиндан печенье олиб, шу билан овқатланиб юрдим. Хафта охирида Андижонга, уйимизга келиб, хафтага етадиган нон ёптириб кетдим. Уч хафта шу тарика ўтди. Мен бунга чидадим. Шунда мен раҳбар инсон қўл остидагиларни турмуш шаронти билан қизиқишса, кўп савоб иш бўлишлигини яна бир бор англадим.

Институтни 1965 йили тамомладим ва ишга Андижон вилоятининг Избоскан туман шифохонасига жўнатилдим. Эрталаб амбулаторияда терапевт мутахассислиги бўйича беморларни қабул қилардим ва тушликдан сўнг туман шифохонасининг ички касалликлар бўлимида 2 та палатадаги беморларни даволардим.

Иш бошлаганимни иккинчи куни эрталаб шифохонага 16-ёшли ўғил болани келтиришди. Уни ток урган экан. Шифохонадага барча врачлар тўпланиб турган эдик. Барчамиз унга ёрдам беришга шошилдик. Лекин бола ўлган экан. Бу ҳақда милицияга хабар бериш учун хонага кириб кетсак, болани қариндошлари уни уйларига олиб кетишибди.

Соат 17⁰⁰ ларда уйга кетаётсам, шифохона ташқарисида тез ёрдам фельдшери мени олдимга югуриб келиб: “Қизил кўприк, деган жойдан чақирик тушди, бир болани ток урибди, уни кўриб келишимиз керак” деди.

У пайтлари тез ёрдамда алоҳида врач бўлмасди. Чақирик қайси мутахассисликка оид бўлса, шу бўлимдан биронта врач боришга мажбур эди. Айтилган жойга етиб бордик. Уерда тумонат одам. Ҳамма аёллар йиғлашяпти. Шунда бир одам: “Ана, доктор келди, болага ёрдам беради, тинчланинлар” деб йиғлаётганларни тинчланттирди. Улар мендан нажот кутишарди. Хонадонга кириб, ток урган болани кўрсам, эрталаб шифохонада

кўрган бола экан. Мен уердагиларга уни эрталаб кўрганимизни айтиб, нима сабабдан уни тирик деяпсизлар, у ўлганку, дедим. Улар у тирик, бўйин томири бир-икки марта урди, дейишди.

Энди уни ўлган ёки ўлмаганлигини қайд қилиш керак эди. Уерда тўпланганларга болани вафот этганлиги белгиларини бирма-бир кўрсатиб бердим. Шундагина улар болани ўлганига тўла ишонч хосил қилишди.

Мен болани ўлганини айтганимда, хонадонда кулоқни ларзага келтирувчи йиғи яна кўтарилди. Худди шунда ҳамма менга нафрат кўзи билан қараётгандай туюлди.

Шу вақт ёнимга вафот этган боланинг акаси келиб, онасини хушдан кетганлигини, уни кўриб кўйишимни илтимос қилди. Мен уни кўриб, шифохонага олиб кетдим. Кеч соат 21⁰⁰ ларгача бу аёлга муолажалар қилдик. Эрта тонгда аёл олдиға кирсам, у чой ичиб ўтирган экан. У менга: “Рахмат, яхши бўлиб қолдим,” деб миннатдорчилик билдирди. Мен ундан ток урган боласи ҳақида сўрадим. У: “Болам тирик экан, хайрият”, деб жавоб берди. Мен муздек қотиб қолдим. Энди туманда врачлар ўлик, тирикни ажратаолмас эканлар, деган гап тарқалмайдими?

Врачлар хонасида асабий ҳолда ўтирсам, бирин-кетин бирга ишлайдиган бўлимимиз врачлари келабошладди. Улар бу хабарни эшитишиб, яна ваҳима қилабошладилар.

Шу пайт олдимга ток урган болани акаси кириб келиб, менга онасини яхши бўлиб қолгани учун миннатдорчилик билдирди. Мен унга, укангиз тирик эканми?, деб савол бердим. У: “Йўқ у ўлган, онамни тинчлантириш учун унга уни тирик деб айтдим. Хозир эрталаб уни дафн этгани қабристонга олиб кетишди. Урф- одатларимизга кўра ток урган, от тепган каби ҳолатларда вафот этганларни тирилик қолар деган умидда, бир – икки кун сақлар эканлар” деб жавоб берди.

Менинг мустақил шифокорлик фаолиятим мана шундай хаяжонли, ташвишли дамлар билан бошланган. Шунда мен шифокорлик касби олийжаноб касб эканлиги, лекин шу билан бирга уни нақадар маъсулиятли эканлигини, уни эгаллайман деган инсондан фидойилик, тинимсиз меҳнат, чуқур билим, маҳорат, сабр-тоқат талаб қилинишини яна бир бор ўзимда хис этганман.

Туман бош шифокори, улуғ Ватан уруши қатнашчиси Ж.С.Сиддиқов ўта талабчан, қаттиққўл инсон эдилар.

Ишни бошлашимни биринчи кунийёқ у менга: “Бир қўлингда ички касалликлар бўйича дарслик, иккинчи қўлингда рецепт билдиргичи, бўйнингда фонендоскоп бўлсин. Бўлимга келган хар бир беморга ташхис қўйганингдан сўнг, шу касалликни китобингдан ўқи, даволашини яна бир бор эсингга сол, кейин беморни даволашга ўт. Билмаганларингни тортинмай ҳамкасбларингдан сўра. Агар мен бўлимга ташриф буюрганымда, сенда мен айтган нарсалар бўлмаса, сен ишдан кетасан” деб уқтирганлар.

Мен бош шифокорнинг барча насихатларини бекаму қўст бажариб бордим ва тез орада туман шифокорлари ўртасида ҳурматга сазовар бўлдим.

Мен доимо иш жараёнида: амбулаторияда ҳам, шифохонада ҳам терапевт Боқижон ака Махмудовдан (у кейинчалик Андижон Давлат тиббиёт институтида ишлади, номзодлик диссертациясини ёқлаб, доцент лавозимига эга бўлди) кўп сабоқ олдим. Билмаганларимни ишдан кейин бўлса ҳам, уни безовта қилиб, сўраб ўргандим. У ҳеч қачон мендан ўз ёрдамини аямади. Мени шу даражага етишимда Боқижон ака Махмудовни хизматлари жуда катта. Мен уни устозларимдан бири деб биламан ва унга доимо таъзимдаман.

Туманда 2.5 йил ишлаб, сўнг Андижон вилоят шифохонасининг ички касалликлар бўлимида хизматни давом эттирдим. У ерда кафедра мудирлари профессор У.А.Асқаров, доцент Ш.Р.Расулов ва доцентлар А.Зиямхўжаева, Е.Н. Константиновларнинг беморларни кўрувида мунтазам қатнашдим, сабоқ олдим, кўп бор навбатчиликларда турдим.

Шу йиллари вилоятда электрокардиограмма (ЭКГ) ни таҳлил қилувчи мутахассис кам эди. Вилоят шифохонасидаги ҳамда вилоят маслаҳат поликлиникасига келган беморлардан олинган ЭКГни фақат улуғ Ватан уруши қатнашчиси, ЭКГ кабинети мудир, терапевт Н.И.Банишевская таҳлил қилар эди. Айрим туман шифохоналаридаги кардиолог шифокорлар уни раҳбарлигида 1 –ойлик курсда ўқиган эдилар холос.

Мен 1967 йили Тошкент врачлар малакасини ошириш институтида 2 –ой давомида ЭКГ дан малака ошириб қайтдим.

Шундан бошлаб, мен вилоят маслаҳат поликлиникасига мурожаат қилган беморларни ЭКГ ларини таҳлил қила бошладим. Н.И.Банишевская бемор бўлган вақтлари эса вилоят шифохонасидаги беморларни ҳам ЭКГ ларини таҳлил қилиб бердим ва бу соҳада маълум малакага эга бўлдим.

1968 йилнинг август ойида Андижон Давлат тиббиёт институтида педиатрия факультетининг ички касалликлар кафедраси очиладиган бўлди. Кафедра мудирини этиб, тиббиёт фанлари номзоди С.Ю.Турсунов тайинланди. Бу кафедрага 2 та ассистент ўрни ажратилди. Бир ўринга мени таклиф этишди. Мен кафедра ассистенти бўлдим.

Кафедрани ташкил қилиш осон кечмади. Кафедра шахарга яқин Андижон туманининг Ёрбоши қишлоғида жойлашган туман шифохонасининг филиалида очилган эди.

Кунда соат 16.20 ларгача 3-курс талабалари билан дарс ўтиларди. Ундан сўнг кафедра мудиримиз ва биз (2 та ассистент) қора халат кийиб ўқув хоналарини, кўшимча хоналарни таъмирдан чиқарардик, маъруза ва дарслар учун кўргазмали қуруллар тайёрлардик, кеч соат 21.00-22.00 ларгача ишлардик. Бир йил ичида кафедранинг анча жиҳозлаб олдик.

Кейинги йиллар ичида кафедрамизда педиатрия факультетининг 4-5-6 курс талабалари ҳам ўқийдиган бўлишди. Шу боис, ҳар йили кафедрада педагоглар сони ҳам орта бошлади. Шу 4-та курсда 3 тадан поток бўлган бўлса, ҳафтада 10-12 та маъруза режалаштирилган бўларди. Кафедрага янги педагогларни олганлигимиз туфайли, улар ўртасида маъруза ўқийдиганлари йўқ эди. Барча маърузаларни кафедра мудирини ва илмий даражам бўлмасида, мен ўқирдим. Мен 1967-68 йиллари вилоят шифохонасида ишлаш билан бирга, Андижон педагогика институтида 1-2 курс талабалари учун анатомия ва физиология фанларидан маърузалар ўқир эдим. Шу тажриба менга қўл келган.

3-4-5-6 курслар учун маърузаларни талаб даражасида ўқиш учун мен ўз устимда кўп ишлардим, талабаларга бор билимимни беришга ҳаракат қилардим.

Мен шу йиллари кафедрада ўқув ишлари бўйича масъул эдим ҳамда институтнинг ходимлар қасаба уюшмаси аъзоси сифатида ҳам фаолият кўрсатардим.

Аста-секин кафедрада илмий тадқиқотлар учун ҳам замин яратилди.

1972 йилнинг октябрь ойида ассистентликдан аспирантурага қабул қилиндим. Кафедра мудиримиз менга Фаргона водийси аҳолиси ўртасида катта ёшдаги (18 ёш ва ундан юқори) эгизакларда атеросклероз касаллигини келиб чиқишида муҳим аҳамият касб этувчи ёғ алмашинуви, қонни ивиш ва ивишига қарши кўрсаткичларини ўрганишни топширди. Бу жуда қийин ва мураккаб мавзу эди. Эгизакларни қидириб топишга беш ой вақт кетди.

Юқоридаги кўрсаткичларни Москвадаги кардиология институтининг биохимия лабораториясида ўрганиб келдим ва уни кафедра лабораториясида йўлга қўйдим. Текшириш натижаларини тўғри ёки нотўғрилигини аниқлаш мақсадида ҳар бир эгизакнинг қон зардобидеги ўша кўрсаткичларни аввал Андижонда, сўнг Москвадаги кардиология институтида текширилган. Натижалар бир хил чиққандагина таҳлил тўғри қилинган деган хулосага келинган. **Қон таҳлили кечқурун соат 24⁰⁰ ларда тугатилади. Эрталаб яна эгизакларни текширишга кетиларди.**

Бу ишлар айтишгагина осон, лекин бажариш машаққатли эди. Шундай бўлсада, 146 пар эгизакдан 112 пар эгизакни шу усулда текшириб, натижаларини олдим. Тинимсиз меҳнат туфайли номзодлик диссертациямни Москвадаги кардиология институтида аспирантура муддатидан илгари ҳимоя қилдим.

Агар мени институтдаги меҳнат дафтарчамни кўрилса, унда номзодлик диссертациясини муддатидан аввал ҳимоя қилгани учун О.Салоҳиддинов аспирантурадан хайдалсин ва ассистент лавозимига ўтказилсин деб, 1975 йил май ойида чиққан буйруқни ўқиш мумкин.

1975 йилдан бошлаб мен даволаш факультетининг ички касалликлар пропедевтикаси кафедрасида ишлай бошладим ва 1976 йили доцент унвонига сазовор бўлдим. 1976 йилдан 1982 йилгача кафедрада ишлаш билан бир қаторда, институтни интернатура бўлимини бошқардим. 1983 йили профессор С.Ю.Турсунов бошқа кафедрага мудир этиб тайинланганлиги муносабати билан мен ўз кафедрамизга мудир этиб тайинландим ва 1987 йилгача бу лавозимда фаолият кўрсатдим.

1978-1986 йиллари институт ва факультет пахта штабларида ишладим ҳамда даволаш факультетининг партия ташкилоти котиби вазифасини ҳам бажардим.

1986 йили институтимизга 2 та ва 1987 йили эса 6-та докторантура ўрни берилганди. Мен 1987 йили докторантурага қабул қилиндим. Диссертация мавзуси қишлоқ ахли ўртасида артериал гипертония касаллигининг профилактикасига бағишланди. Уни бажариш учун вилоятимизнинг бир қатор қишлоқларини кезиб, 40 мингдан зиёд аҳолини текширувдан ўтказдим, аниқланган гипертония касаллигидаги беморларни 3 йил давомида даволадим. Бу ишни бажариш жараёнидаёқ уни амалиётга тадбиқ этдим. Тунни кунга улаб меҳнат қилишга тўғри келди. Натижада 1989 йилнинг сентябр ойида Москва шаҳрида докторлик диссертациясини ҳимоя қилдим.

1990 йилдан педиатрия факультетининг ички касалликлар кафедрасига мудир этиб тайинландим ва бу лавозимда 1997 йилгача ишладим. 1991 йили профессор унвонига сазовор бўлдим.

1997 йилдан бошлаб ички касалликлар пропедевтикаси кафедраси профессори ҳамда институтнинг **ички назорат инспекцияси бошлиғи, проректор** лавозимида 2007 йилгача ишладим.

Кафедрада ишлаш билан бирга 1998 йилдан 2005 йилгача институтнинг “Тиббиёт гулшани” газетасини бош муҳаррири, институтдаги ихтисослашган илмий кенгаш котиби лавозимларида ҳам фаолият кўрсатдим. 2000 йилдан буён кардиолог-эксперт вазифасини бажараяпман.

Ҳозирда институтнинг ички касалликлар пропедевтикаси кафедраси профессори лавозимида ишламоқдаман.

Шу кунгача ички касалликлар фани бўйича 2 та дарслик, 9та монография, 157та ўқув-услубий қўлланмалар, 7та рационализаторлик таклифи, 250 тадан зиёд илмий мақола ва тезислар чоп этдим, 6 та номзодлик диссертациясига илмий маслаҳатчи бўлдим. Кўплаб докторлик ва номзодлик диссертацияларига оппонентлик қилдим ва тақриз бердим.

“Маънавият” рукнида 17 тадан зиёд катта рисоалар ёздим. Газета ва журналларда 120 дан зиёд шу мавзулардаги

мақолаларим чоп этилди. Булар билан Сиз ушбу рисоланинг иловасида танишасиз.

Шифокор сифатида кафедра мудиримиз билан биргаликда 1976 йилдан бошлаб Фаргона водийсининг тиббиёт муассасаларида фан янгиликларини амалиётга кенг тадбиқ этабошладик. У ерларда энг огир юрак касаллиги бўлмиш **миокард инфаркти** касаллигидаги беморларга тезкор ёрдам кўрсатувчи жадал даволаш хоналарини ташкил қилинишини йўлга қўйдик. Уларни Москвадаги кардиология илмий текшириш институтида ўрганиб, қайтган эдик.

Кафедра мудиримизнинг саъй-ҳаракатлари туфайли 1974 йили Республикамиз Соғлиқни Сақлаш Вазирлиги томонидан Наманган вилоятининг Чортоқ сихатгоҳида водий аҳолиси учун 30-ўринли миокард инфарктидаги беморларни бепул реабилитация қиладиган кардиология бўлими очилди. Бир йил давомида профессор С.Ю.Турсунов ойнинг биринчи ва учинчи, мен иккинчи ва тўртинчи ҳафталарида у ердаги беморларни тиббий кўрикдан ўтказиб, шу бўлимда ишлаётган шифокорларни малакасини оширишга ёрдам бердик. Шу йили Фаргона вилоятининг кардиологларидан 24 тасини оталиқ ёрдами бўйича бир ойлик курсда ЭКГ дан ўқитдим.

Водий шифокорлари учун кўп мароталаб долзарб мавзуларда илмий – амалий анжуманлар ташкил қилдик, уларни кўп бора аттестациядан ўтказдик, уларга ўзимиз чоп этган беморларни даволаш ва профилактикасига оид қўлланмалар билан таъминлашга ҳаракат қилдик ва қилмоқдамиз.

Донишмандлар айтганидек, инсон ҳақиқий сабоқни ҳаёт деб аталмиш мактабдан олар экан. Биз ана шу сабоқлар таъсирида ҳосил бўладиган хулосаларга таяниб яшар эканмиз. Лекин ҳаётдан ҳар ким ҳам сабоқ олавермаскан. Эл ичида элга эл бўлмайдиганлар ҳам оз эмас экан. Шу боис Хусрав Дехлавий ҳам: „Кимки ҳаётдан олмаса таълим, унга ўргатолмас ҳеч бир муаллим“ деганда минг бора ҳақ экан.

Инсонлар орасида бировлар ютуғига ҳавас билан эмас, балки ҳасад билан қарайдиганлар ҳам бор экан. Шу ўринда шоир Шўҳрат ҳам:

*Ҳар одам – бир олам: тоғи, жарри бор,
Туни бор, кунни бор, дўли чақмоғи.*

Баъзида ёнмоқни этса ихтиёр,

Баъзида мумкиндир селдек оқмоғи, деган эди.

Институтнинг ички назорат инспекциясини бошлиғи, проректор лавозимида ишлаган пайтимда мени устимдан юкори ташкилотларга 4 – марта юмалок (аноним) хат тушган.

Қатор текширувлар ўтказилган, асаббузарликлар бўлган, лекин биронта юмалок хатда кўрсатилган айблар ўз тасдиғини топмаган. Игвогарлар аниқланган, улар бош эгиб, тухмат уюштирганликларини тан олишган.

1989 йили докторлик диссертациясини химоя қилганимдан сўнг, хали диссертациям мен химоя қилган институтдан Олий аттестация хайъатига (ОАХ) тушмай туриб, уерга яна юмалок хат йўллашди. Мендан сўнг диссертациясини химоя қилган айрим ҳамкасбларим ОАХ дан диссертация химоясини тасдиғини олишган бўлсалар ҳам, менга тасдиқ хати келмади. Мен тушкунликка тушмадим, ота- онам насихатларига амал қилиб, сабр қилдим, бирон марта ҳам ОАХ-га бормадим, тасдиқни албатта келишига **ишонч** билан яшадим.

Шу ўринда газетада ўқиган бир воқеа ёдимга тушди. У куйидагича: “Нуфузли бир идорада ишлайдиган бир инсон хаётни жуда жўшқинлик билан севаркан. Ҳар куни бажарган энг яхши ишларини ён дафтарига ёзиб борар ва ҳар тонгда туриб, шукрона келтиришни ҳам қанда қилмас экан. Баъзида иши кўпайган пайтлари бу одат эсидан чиқа бошлабди. Уни доимо ёдда сақлаш учун костюмининг чўнтагига тош солиб қўйишга одатланибди. Шундан сўнг, ҳар чўнтагига кўлини тикканида бармоқлари шу тошга урилар ва у **шукрона** келтириб қўяр экан.

Бир куни чет элдан келган дўстини шаҳар айлантириб юрганида, шу тошлар беҳосдан ерга тушиб кетибди. Дўсти “У нима?” деган экан, “Нажот тошлари”, дея ҳазиллашибди. Ўша дўсти ўз юртига жўнаб кетибди ва орадан олти ой ўтгач, унинг электрон почтасига хат ёзибди.

“ Дўстим, ўғлим бедаво дардга йўлиқди. Докторлар нажот йўқ дейишяпти. Илтимос, ўша нажоткор тошларингдан юбор”.

Хатни ўқиган киши ўйланиб қолибди. Ахир унинг чўнтагидаги тошлар оддий тошлар-ку. Лекин буни дўстига қандай айтади? “ Бергиси келмаганидан шундай деяпти”, деб ўйласа-чи?. Ахийри ўйлай-ўйлай, дўстига тош юборишга қарор

килибди ва дарёдан тўртта оддий тош олиб, дўстига жўнатибди. Орадан уч ой вақт ўтгач, ўша дўстидан яна хат келибди: “Дўстим, ўғлим тузалиб кетди. Тошлар учун сенга катта раҳмат. Ҳозир сенинг нажоткор тошларинг оиламизнинг энг яқин хамроҳига айланган”

Кўрдингизми, **ишонч** инсонга қанчалик катта куч беради. Биз бахтли бўлишимизга, яхши кунлар келишига қанчалик ишонсак, ички имкониятларимиз шунчалик кенгайarkan. Ичимизда жуда катта илоҳий қудрат яширинган экан. Фақат биз уни юзага чиқаришни билишимиз лозим экан.

Менда ҳам худди шундай бўлди. Ҳимоямдан 6 ой ўтгач ОАХ дан тасдиқ хати келди. Дипломни олгани ОАХ га борсам, диплом бергувчи хонадаги қизлар: “Нега Сиз ҳимоядан 6 ой ўтса ҳам бирон марта бу ерга келмадингиз, сизни тоқатингизга қойил” дейишиб, хурмат юзасидан ҳимоя варағимни алоҳида жилдга солишиб, менга тақдим этишди.

ОАХ да аттестация йиғилиши баённомаси билан танишиш имконини топдим. Унда ёзилишича ОАХ раиси хайъат аъзоларидан, нега бу докторлик диссертациясини кўриб чиқишни 6-ой давомида чўзаётганлари сабабини сўраганида, улар бу иш бўйича аноним хат тушганлиги, ёзувчисини имзоси йўқлиги туфайли институтга буни тасдиқлаб беришларини сўраб икки марта хат йўллаганликларини, у ердан жавоб хати ололмаётганликларини айтишган. Шунда ОАХ раиси вақт ўтаётганлигини, хатни аноним деб ҳисоблаб, бу ишни тезликда кўриб чиқиш кераклиги ҳақида топшириқ берган. Хайъат йиғилишида илмий ишимга юқори баҳо берилганлиги, бу ишни долзарб мавзуга бағишланганлиги, бу иш Собиқ Иттифок миқёсида биринчилардан бўлиб бажарилганлиги қайд қилинган экан.

Аноним хат ёзганларни қора ниятлари амалга ошмади, улар ҳимоям тасдиғини узокроқ вақтда олишимга эришдилар холос. Мен шунда Аллоҳга шукрлар қилдим, “Ҳақиқат эгилади, букилади, лекин синмайди” деган халқ нақлини нақадар пурмано эканлигига яна бир бор ишонч ҳосил қилдим.

Иш жараёнимда менга бу ёмонликларни раво кўрган кимсаларга, аввалгидек яхши муомалада бўлавердим. Уларга Аллоҳдан инсоф тиладим. Доноларнинг “Агар кўнглингга ҳеч бир жароҳат

етмаслигини хоҳласанг, бундай инсонлар билан баҳслашмагин, мунозара қилмагин. Агар обрўманд бўлмоқни хоҳласанг, вазминликка одат қилгин” деган сўзларига амал қилдим. Кейинчалик бу инсонлар ўз-ўзидан обрў-эътибордан четда қолиб кетдилар.

Бир огиз ширин сўз, яхши муомала, кечиримлилик замирида катта тарбиявий куч мавжудлигига кўп бор амин бўлганман. “Ёмонни ёмонлик билан яхшилаб бўлмайди” деган гап бор-ку. Кечиримлилик менимча **итоатга** яқинроқ туради. Лекин айрим кимсалар шуни тўғри тушунмоқлари лозимки, итоатли инсон деганда ҳақ-ҳуқуқлари чекланган инсонни эмас, балки ҳурмат – иззатни жойига қўядиган инсонни тушунмоқ керак.

Ҳар нарсанинг ибтидоси бўлганидек, уни интиқоси ҳам бўларкан. Агар инсонни сўзлари “Эзгу” бўлса, бошқалар қалбидан жой олган бўлса, уни номи мангу қоларкан, тиллардан – тилларга, диллардан – дилларга кўчиб юраркан.

“Инсон фазилатини оширувчи ёқимли хулқлардан бири тўғрилиқдир” дейишади донолар. Тўғри ўсган дарахтга ҳамма ҳавас билан қараса, тўғри одам ҳам халқ ўртасида обрў-эътиборда бўларкан. Яхши инсонни кўнгли пок бўларкан. Кўнгли пок инсон эса тўғри сўзларкан, камтар, халол бўларкан, фиску-фасод билан шугулланмаскан, доимо шукрона айтиб яшаркан. Лекин ҳаётда ўзини бошқалардан устун ҳисоблаб, ўзгаларга нисбатан нописанд бўлган шахсларни ҳам кўп учратаркансан.

Бу такаббур шахсларнинг дилидагиси кўпинча тилидагисига тўғри келмаскан. Қани энди иложи бўлса, худди электрокардиограммага ўхшаб, бу инсонларнинг дилидаги ва тилидагисини дилограмма ва тилограмма холида ёзиб, бири-бирига солиштирилса, бутунлай мос келмаслигини кузатган бўлинарди. Ажаб эрмас, бундай давр ҳам келиб қолар.

Такаббур кимсалар кўзларини бақрайтириб туриб, худди ҳеч ким сезмаётгандай сизга ёлғон гапириб, сизни авраб, хушомадона муомалада бўлишга ҳаракат қиларканлар, аммо уларнинг кўнгилларида эса “ҳасад” ўти ёнаркан. Дўстлари ютуғидан қувониш, уларга ҳавас қилиш улар кўлидан келмас экан.

Машхур адиб, Ўзбекистон халқ ёзувчиси Ўткир Ҳошимов бундай инсонларга қарата: “Мен хасадгўйни қутурган итга ўхшатаман. Фарқи шундаки, қутурган ит дуч келгани қопди, хасадгўй эса энг яхшиларини танлаб қопди. Бошқалар ўнганмасин, ҳеч ким мендан ўзиб кетмасин деган ичи қора, худбин одам ҳеч қачон, ҳеч кимга яхшилик соғинмайди” деган эди.

Бундай шахслар бошқалар олдида ўзларини маънавияти юксак, бой қилиб кўрсатишга устаси фаранглик қилиб, ҳаммага ақл ўргатарканлар, ўзидан яхши таъсурот қолдиришга ёлгондакам ҳаракат қиларканлар. Лекин булар ҳамма ерда ҳам ўзига яраша ҳисоб-китоб борлигини, атрофдагиларни ҳаммаси ҳам улар ўйлаганидек “ахмоқ” эмас эканликларини гўёки сезмас эканлар.

Кибру ҳаволи шахслар кўпинча дилозор бўларканлар. Бировни дилига озор бериб, унга таъсир ўтказган шахслар ҳеч қачон обрў топмасканлар, аксинча одамларда уларга нисбатан яширинча нафрат уйғониб, одамлар ундайлардан узоклашишга интиларканлар.

Шу ўринда бир ривоятни эслаб ўтишни жоиз топдим. Унда айтилишича, Лукмони ҳаким йўлда кетар экан, бир хонадондан оҳ-воҳ эшитилибди. Таваккал қилиб эшикдан ичкарига кирса, ранглари саргайган, ночор аҳволдаги беморни кўрибди. Дарҳол беморнинг қўл томирини ушлаб кўриб, хулосасини ҳам баён қилибди: “Сизга илон захри даво бўлади. Мен ҳозир даладан бир илон тутиб келаман”.

Ҳаким йўлда давом этиб, бир бутазорда узунлиги бир газ келадиган илонни ушлабди. Шунда Яратганнинг каромати ила илон тилга кириб, сўрабди:

-Мени нима қилмоқчисан?

- Сенинг захринг керак, бир кишига шифо бўлади.

-Йўқ, ҳаким, адашдинг. Менинг захрим уни тузата олмайди. Негаки, уни ўзининг дўсти захарли сўзлари билан чаққан. Қачонки, одам одамни чақса, унинг давоси топилмайди.

Ривоятдан маълумки, одам одамга тил билан озор етказса, оқибати яхши бўлмас экан. Шу боис, бир куни Лукмони ҳакимдан: - хастага нима едирайлик?, - деб сўрасалар, у ўйламай-нетмай: “Аччиқ сўздан бошқа нима едирсангиз, едираверинг” деган эканлар.

Яна шуни унутмаслик керак эканки, кимки алам ва ситам дарахтини экса, албатта азоб ва уқубат мевасини ҳам териб оларкан. Буни ҳаёт қонуни дейишади. Шу ўринда ҳам ўқиган бир ривоятни Сизларнинг ҳаволангизга келтирмоқчиман.

Бир куни жаноби Расулulloҳ (САВ) саҳобаларига қараб айтибдиларки: “Биласизларми, мискин бечора ким?”, Саҳобалар жавоб берибдилар: “Мискин бечора деб на пули ва на матоси бор кишини айтурмиз”. Шунда пайгамбаримиз айтибдиларки: “Йўқ, мискин бечоралар деб шундай одамларни айтадиларки, менинг умматларим қиёмат куни маҳшаргоҳга йиғилган пайтларида, уларнинг ичида намозларини ўз вақтида ўқиган, рўзалар тутган, закотларини ҳам адо этган мусулмонлар бўлади. Лекин улар бошқа айблари сабабли мискин бечоралардан ҳам баттар ҳисобланурлар. Чунки улар ибодатларини мукаммал қилганлари билан бировларни сабабсиз сўккан, ҳақорат қилган ёки ноҳақ зулм ўтказган бўладилар. Ана энди **маҳшаргоҳда** ўша мазлум, жафокаш кишиларга **Ҳақ Таоло** булардан қасосларини ундириб беради, яъни қанча зулм ўтказган бўлсалар, шунча миқдорда қилган хасанотларидан – савоб ишларидан олиб, шу мазлумларга бўлиб беради. Агар қилган савоб ишлари тўлашга етмаса, мазкур мазлумларнинг гуноҳларидан олиб, ўша золимларга ёзилади. Савоблар тугаган ва унинг устига халиги мазлумларининг гуноҳларини ҳам ўзларига олганларидан кейин табиийки, жаҳаннамга ташланурлар”, деб жаноби Расулulloҳ ўз умматларига разил сифатларнинг оқибати қандай мудҳиш эканлигидан хабар берган эканлар.

Дарҳақиқат, ҳар қандай йўқотишларни ўрнини қопласа бўларкан, аммо маънавий йўқотишларни ўрнини қоплаш мушкул экан.

Кузатиш, ҳаёт сабоқлари шуни яққол кўрсатадики, тақаббурлик қилиб, ўйламай қилган ишлар, айтилган гаплар узоқ яшамасада, лекин унинг тавбаю пушаймони кўп вақт давом этаркан ва инсон хотирасидан чиқмаскан.

Шу ўринда, Иби Синонинг:

Одамлар, ранжитманг бир бирингизни,

Одамлар, ланж этманг бир бирингизни.

Умрни қисқартар лат еган юрак,

Шундоқ ҳам умр қисқа, қадр этмоқ керак.

деган сўзлари жуда ўринлидир

Хуллас кишининг ҳаёти саноксиз сабоқларн иборат бўлиб, сабоқлар фойдали ёки зарарли, ибратли ёки беҳуда бўлиши мумкин экан.

Ҳамма гап шунда эканки, ҳаёт сабоқлари қандай бўлмасин, уларнинг ҳар биридан тўғри хулоса чиқариб, фойдалиларини ривожлантириб, зарарли ва беҳудаларини тақрор қилмаслик керак экан.

Оллоҳ инсонга дунё, амал бериб, уни синовдан ўтказаркан, қандай амаллар қилишини кузатаркан. Агар у ҳаддидан ошса, яъни ўз бурч ва маъсулиятини унутиб, бировларни дилини оғритса, бойликка ружу қўйса, шунга яраша жавобини бераркан. Уни иши ўнгидан келмаскан, фарзандлари меҳрсиз бўларкан, уйдан барака қочаркан, омади чопмаскан, ҳар ишида ишқал чиқавераркан.

Бундан ташқари, Оллоҳ ҳар бир бандасига синаш учун яна қувонч, ғам ва ташвиш ҳам бериб кўрар экан. Шунинг учун, инсон Оллоҳ берган шу қувончли ёки ташвишли кунларга ҳам шукрона қилиб яшашга ўрганмоғи лозим экан.

Ҳар кун, ҳар лаҳза биздан шукрона сўраркан. Шукроналикда катта ҳикмат ва барака, ҳамжихатлик ва ҳамкорлик бор экан.

Шу боис бўлса керак, Нақшбанд ҳазратлари ҳам: “Эй азиз, сиз бир одам билан чиқиша олмаётган бўлсангиз, бошқа ҳеч ким эмас, фақат ўзингиз айбдорсиз. Билингки, феълингизда нуқсон, имонингизда заифлик бор. Ҳақиқий мўмин ўзгалардан ҳафа бўлмайди, айбни ўзидан излайди ва топади ҳам. Улуғлик одамлардан ранжимасликдан бошланади, чунки ранжишда кибр бор, кибр эса қалб кўзини хиралаштиради. Демак, яхшилиқни ҳам ёмонликни ҳам ўзимиздан излаганимиз маъқул”, дейдилар. Ҳадисда ҳам “Яхши-ёмон кунларимизнинг муаллифи фақат ўзимиздадир”, дейилган.

Маълумки, инсон қалбини Оллоҳнинг мўъжизаси дейишади. Уни тафтиш қилиб, яхши фикр, шукр ила охорлаб турилмаса, киши бошига сезилмас офатлар ёғилавераркан.

Донолар: Улуғ кишиларнинг ёқимли хислатларидан бири **қаноатдир**. “Қаноат туганмас бойлик. Қаноатли киши ҳеч қачон камбағал бўлмайди, чунки уни ҳеч кимга иши тушмайди. Қаноатсиз киши эса гадойга ўхшайди, унинг ҳамма нарсаси

бўлса ҳам, кўзи тўймайди, кўпроқ топишга интилади, нарса учун одамлар олдида бош эгади”, дейдилар.

Аммо қаноат қилиш ризқ қидириш ва касб билан шугулланишдан тийилиш дегани эмас экан. Балки касб туфайли топган нарсасига шукрона келтирмоғи керак экан.

Қаноатсиз кишининг кўнглида ҳасислик ўти туғён урган бўларкан. “Фалончи уни олибди, пистончи буни олибди, мен ҳам олишим керак, нега унда бўлади, менда бўлмайди”, деб жонини жабборга бераркан. Бу ҳол яхшиликка олиб келмайди, албатта.

Донолар: “Инсонга ақл, қўл, оёқ, тил ва дил – фақат яхшилик қилиш учун берилган. Қасд, ҳасад билан бировни кўнгилини вайрон қилган одам, мўминликдан чиққан одамдир” дейишади.

Сиз ишга бирор нарсадан кайфиятингиз бузилиб келдингиз, дейлик. Шунда Сиз бировларга асаб найзаларингизни худабехудага санчмай, ақл ва фаросатни ишлатиб, бу ҳолатдан адолатли чиқишга ҳаракат қилиб кўринг. Доимо яхши сўзни, яхши ниятни куйлайвериш керак экан. Ҳадиси шарифда ҳам “Одамларга нисбатан ёмонлигингни тўхтат, шу ўзингга садақа бўлади”, дейилганку.

Кўпни кўрган инсонларни: “Сиз бировларни айбини қидирманг, дилини оғритманг, кишиларга берилган имконларга ҳасад қилманг, бировларни обрўсизлантиришга уринманг, адолатли бўлинг. Алқисса, ўзингдан обрў кетади. Бировларга тилаган ёмонлигингиз, ўзингиз томон юриб келади. Шу боис, ниятингизни яхши қилинг, палончидан менинг нима кам деб, ўзингизни ўтга, чўғга урманг. Ишларимдан Оллоҳ розимикин?, деб ўзингиздан кўнглингиз тўлмай яшасангиз, Оллоҳ сизни доим қўллаб-қувватлайди. Ниятингиз мусаффо, тилингиз билан дилингиз бир бўлсин, нигоҳларингиз одамларнинг юрагига чўғ туширсин, юзингиздан фақат меҳрибонлик балқисин” деб, доимо эслатиб туришларини боиси ҳам шу бўлса керак.

Менимча, ҳар бир кишининг қадр-қиймати, хақи-ҳуқуқлари ҳамма нарсадан устун туриши керак.

Киши ор-номусини, шаънини оёқ ости қилиш, дилозорлик, кўполлик, ҳасадгўйлик, ичикораликка ҳаётнинг икир-чикири деб қарамаслик керак экан. Булар ҳаётимизнинг гўзал ва дилраболиги қадрига етмаслик, софдил ва меҳнатсевар инсонларнинг ўта инсонийлиги ва олийжаноблигини кўра

олмаслик, унга онгли равишда азоб-уқубат ўтини отишдан бошқа нарса эмас экан.

Ҳаёт инсонга бир мартаба берилади. Шундай экан, бундай инсонлар билан ўз кадр - қийматингни сақлаган ҳолда муомала қилганинг маъқул экан. Ҳалқимизда “Кеккайганга кеккайгин бошинг кўкка етгунча, эгилганга эгилгин бошинг ерга теккунча” деган мақол бекорга айтилмаган экан.

Юртбошимиз И.А.Каримов нуфузли йиғилишларда: “Бизнинг халқимиз сабр-тоқатли, бардошли, ориятли халқ. У ҳамма нарсага чидаши мумкин, лекин ҳеч қачон **адолатсизликка** чидамайди”, деган сўзларни қайта – қайта такрорлайдилар.

Ҳар биримиз қандай лавозимда ишламайлик, юртбошимизнинг шу сўзларини ёдда тутиб, адолатли бўлсак, дилозорликдан қочсак, ширинсуханроқ бўлсак, ўртада аҳиллик, ишларда муваффақият ва оилада тинчлик бўлади. Одам одамга ғанимат. Дунёга одам бўлиб келдикми, одам бўлиб яшайлик, бир-биримиздан яхши сўзни, яхши ниятни, меҳр-мурувватни аямайлик.

Бу кўҳна дунёнинг чексизлиги олдида инсон умри лаҳзадек гап. Муттасил курашларлардан иборат бу ҳаётда инсон меҳнатидан улуг, инсон камолотидан гўзалроқ нарса йўқ эканлигига беихтиёр имон келтирасан киши. Эзгулик ортида саодатли лаҳзалар яшайди. Ўз умрини ибрат китобига айлантира олиш ҳам инсоннинг яшаш санъатига боглик экан.

Ўтаётган умрим мазмуни хусусида ўй сурганимда, эл-юрт учун қилган катта-кичик хизматларим, касбимга ихлос ва муҳаббат билан ёндошиб эришганларим ҳақида ўйлаганимда барчасининг замирида ота-онамнинг пурмона насиҳатлари ётганлигини ҳис қиламан.

Мен ҳаётим давомида ота-онамнинг ҳалоллик, поклик, камтаринлик каби фазилатлар тўғрисида айтган насиҳатларига, ҳамда уларнинг: “Ўзингиздан ожизларга раҳм билан, ўзингиз билан тенгларга инсоф билан, ўзингиздан устуларга ақл билан боқинг”, деган сўзларига доимо амал қилишга интилдим.

Акам (Аллоҳ раҳматига олган бўлсин) исми жисмига монанд “Қобил” инсон эди. У қайси лавозимда ишламасин (у пахта тозалаш заводида механик, инженер, директор

лавозимларида ишлаган) инсонларга меҳр-мурувватли бўлиб, эзгулик, саҳоват улашиб яшади. Вилоятимиз ахли ўртасида обрў-эътиборли эди. 2002 йили турмуш ўртоғи билан бирга Муборак Хаж амалларини бажариб қайтди.

Мени ҳаётда озми-кўпми эришган ютуқларимда меҳрибон акамнинг ҳам ибратли ишлари, мадади ва ота-онам каби панду-насиҳатлари қўл келди.

Истеъдодни берган Тангри ижодкорга оила ардогини, ёр қувончини ҳам ҳада этар экан. Рафиқамни шифокор бўлганлиги ҳам тақдирнинг бебаҳо инъоми. У менинг шодлик ва ғамгин онларимда, иссиқ ва совуқ кунларимда доимо бирга бўлди, кўнглимни кўтарди, ижодий ишларимга кўмак берди.

Бундай холларда инсонни ўзини бахтиёр сезиши, инсонлар дардига кўпроқ малҳам бўлиши осон кечаркан. Шу боис мен улардан беҳад миннатдорман.

Ҳалол луқма еб, вояга етган 5 та фарзандим уйли, жойли бўлишди, ҳаётнинг турли жавҳаларида соғ-саломат хизмат қилмоқдалар. 2003 йили мен ва рафиқамга Муборак Хаж амалларини бажариб келиш насиб этди.

Биз мустақил юртимиз келажаги учун хизмат қилдик ва қилмоқдамиз.

Бугун оиламизда ҳам, жамоада ҳам ардоқдамиз, бизни ҳурмат қилишади, эъзозлашади. Бу Аллоҳнинг бизга берган туҳфаси. Шулар биз учун катта бахт, катта мукофот ва катта унвондир.

Маълумки, Аллоҳ таоло инсонни ажиб ва латиф қилиб яратди. Унга дунёдаги энг олий майлларни, энг гўзал хулқларни берди.

Шу боис инсон шукрона, сабр ва фаолиятни ўзига ошно этиб яхшиликни излаб яшаса, яхши ниятларига албатта етаркан. Бу ҳақда шоир Отабек Боконий ҳам

*«Беками кўст яралган инсон,
Берилгандир унга кўп имкон,
Илму одоб тугалмас бир хол,
Яхшиликни ўзиндан изла»*

*Ойни этак билан ёлмагин,
Ўзгаларнинг айбин топмагин,
Ҳар тарафга қараб чопмагин,
Яхшиликни ўзингдан изла*

*Кибру риё тўнларинг ечиб,
Манманлигу ҳасаддан кечиб,
Сабру-бардош малҳамин ичиб,
Яхшиликни ўзингдан изла»*

деганида минг бора ҳақдир

Халқимизнинг ардоқли маънавият тарғиботчиси, эъзозли адибаси Турсуной Содикова ҳам “Инсонлик қисмати шу – бир ёқдан ғилдираб кириб, у ёқдан ғилдираб чикиб кетасан, бир дам тўхташ йўқ. **Шугина умрга** баҳордай келиб, кўнгилларга чечаклар экиб кетиш қаёқдаю, умрга тутаб кириб, ҳаммани кўзини ачиштириб кетиш қаёқда” деган эдилар.

Бу оламда ҳамма меҳмон, демак, ҳар бир одам ўз хурматини билиб, иззатли меҳмон бўлиб яшаб ўтишга эришсин. Кимни ҳам йўқ, бу дунёда! Шодликни куйлаб ўтганга нима етсин. Бизга берилган умрни ўзимиз беамасак, ким безайди?

Ўйлаб қарасангиз, инсон ҳаёти тиниб-тинчимаслик ва доимий ташвишдан иборат. Ҳар бир инсон субҳидамни ўз ҳаётининг ибтидоси ва куёшнинг ҳар бир ботишини эса ўз ҳаётининг интиҳоси, деб тушуниши лозим. Токи унинг ҳар бир куни қандайдир ҳайрли иш билан, ўз устунидан қозонган мўжизагина галабаси ёки ниманидир ўргангани билан нишонлансин.

Одатда енгил – елпи ҳаётни ўйлаганлар панд ейдилар. Инсон ҳар қачон умидсизликка тушмасликка ҳаракат қилиши лозим. Инсоннинг нияти холис бўлиши, олдига қўйилган мақсадга эришмоқ учун унинг йулидаги барча қийинчиликларга бардош бериб, ирода билан ҳаракат қилиши керак.

Шу ўринда машҳур ёзувчи Д–Дефонинг асарига Робинзон Крузони бир ҳолатини эслаш кифоя.

Кимсасиз оролда қолиб кетиб, нима қиларини билмай умидсизликда турган Робинзон қирғоқда ўтириб бир чумолини хатти – ҳаракатини кузатибди. Чумоли ўз ташвишлари билан қум устида ҳаракат қиларкан. У шу чумоли устига эрмак учун қум

сепи бошлабди. Кум тагида қолган чумоли ҳаракат қилиб, бармоқлари билан устидаги кумни соқит қилибди. Робинзон чумоли устига яна кум сепиб, уни кумга яна кўмиб юборибди. Чумоли яна ҳаракат қилиб, кум тагидан эсон – омон чиқибди.

Чумолининг бу ҳаракатларини кўрган Робинзон унинг фаолиятдан сабоқ олибди, ўзига керакли хулоса чиқарибди ҳамда у ҳам ҳаёт учун курашга қаттиқ бел боғлабди, оқибатда бир инсон каби умрини мазмунли ўтказа бошлабди.

Бугун диёримизда ёшларга яшаш ва изланиш учун кенг имкониятлар яратилган. Яратган эгам назар қилса, инсон меҳнатдан қочмаса, кексалар ўғитлари ва тажрибаларидан тўғри фойдаланса, албатта мақсадига эришади. Мен бунга ишонаман.

Яхши ният билан бир ишни бошладингизми, қандай бўлмасин уни охирига етказишга одатландинг. Ўйлаб қарасангиз, инсон умр бўйи бир йўлни босиб ўтаркан. Ундан ўтиш жараёнида ҳар бир инсон шу йўл изида яхшиликлар, эзгу амаллар, савоб ишлар қолдириб кетса, қандай яхши. Шу боис, бир хаваскор шоир ҳам:

*Босиб ўтилади умр деган йўл,
Қолдирмоқ истайди бунда ҳар ким из.
Кимдир қорга оёқ босар бир умр,
Кимдир тош босди безжиздан безжиз.*

*Харсангда ҳеч белги қолдириб бўлмас,
Қор ҳам қуёш чиқса эрийди тамом.
Келсанг-у яшасанг, кетсанг оқибат
Ҳеч ким эсламаса ёмондан-ёмон.*

*Яхшиси, тошларга чизиб кетайлик,
Интилсак, имконин топамиз бешак.
Эртанги тарихни биз банд этайлик,
Не қилиб юрибмиз ном қолдирмасак?*

*Етар, биз шунчаки яшамаймиз, бас,
Олдга қўйдик олий, шонли бир мақсад.
Мақсадки, рўёби шунчаки эмас,
Яхшилик уругин экамиз фақат.*

деган экан.

Баъзида, илгари эзгулик ҳақида гапиришмасди, қилишарди; кейингилар ҳам айтишадиган, ҳам қилишадиган бўлишди; hozirгилар эса айтишади, лекин қилишмайди, деган сўзларни эшитиб қоласан.

Шунинг учун мен Аллоҳ таолодан барчага қалби пок ва соф, ахлоқи одобли, камтарлик ва ширинсуханлик, меҳроқибат, эзгулик ҳамма вақт ҳамроҳи бўлишлигини тилаган холда, шоирнинг куйидаги ўғитларини келтириш билан қисқа хотираларимни тугатаман.

*Тўзимли дунёда тўзмагин, дўстим,
Бировнинг кўнглини бузмагин дўстим.
Ҳийнат қилмагин омонатига,
Ёрдам бер эзгулик, саҳоватига.*

*Шоирнинг яхшилик бўлсин ҳар қачон,
Иқболнинг қулгайдир шунда беғумон.
Яшагин покиза, ростгўй ва ҳалол,
Сен сабаб ҳеч кимса топмасин завол.*

*Меҳр табассуминг қатраси шифо,
Сендан ўрганишини нимадир вафо.
Ярагин эл-юртнинг қорига ҳар вақт,
Кечиримли бўл, кўрсатгин шафқат.*

*Суянчигинг бўлсин одоб, интизом,
Олмагин ҳеч кимдан қасос, интиқом.
Тўзимли дунёда тўзмагин, дўстим,
Ўзгалар кўнглини бузмагин дўстим.*

Ким агар ҳаётдан олмаса таълим,
Унга ўргатаолмас ҳеч бир муаллим
Абу Абдулло Рудакий

ЭЗГУЛИККА ЙЎЎРИЛГАН УМР

Маълумки, дунё тарихида бетакрор фазилатлари билан ном таратган фидоий устозлар кўп бўлган. Улар яқинлари, халқи учун хизмат қилишдан чарчашмаган.

Лекин ҳаётга чуқур назар ташлайдиган бўлсак, ҳар бир жамоада ҳам ўз ортидан кимнидир эргаштираолган, тўғри йўл кўрсатган, одамларнинг қалбидан жой олган, бутун ҳалол меҳнати билан ҳалқимиз орасида обрў – эътибор қозонган, ўз касбининг фидоийси, соф виждонли, бағри кенг, эл-юртга, айниқса ёшларга ўрнак бўладиган устозлар ҳам борлигига ишонч ҳосил қиласан киши.

Ижодкорлик истеъдодига эга бўлган бундай инсонлар меҳнатини ҳурмат қилиб, эъзозлаб, уларнинг ҳаёт йўлларини ўрганиб, улардан маънавий озуқа олиш ёшлар учун ҳаётий заруриятдир.

Шуларни ҳисобга олиб, институтимизда салкам ярим асрга яқин фидокорона фаолият кўрсатаётган, кишилар дардига малҳам бўлишни юксак касбий ва ахлоқий бурч деб билган, залварли меҳнати билан ҳалқимиз орасида обрў-эътибор қозонаётган устозлардан бири, кардиолог олим, профессор Одилжон Салоҳиддинов тўғрисида ёзишни мақсад қилдим.

Бундай фикр менда қандай пайдо бўлди?

Кунларнинг бирида мен бир иш билан унинг хонадонига бўлдим. У мени очиқ чехра билан илиқ кутиб олди. Ижод хонасидаги стол усти қўлёзмаларга тўла эди. Мен унга: “Яна ижодми” деб савол бердим. У: “Ҳа, шундай” деб жавоб берди.

Нимани ёзаётганлигига қизиқдим. У: “Биласиз, ҳаёт дегани бир текис кетмас экан, қувончли кунлар, ташвишли кунларга алмашиб тураркан. Шу боис донолар: “Ойнинг ўн беши ёруғ, ўн беши қоронғу”, дейишаркан. Улар яна: «Ҳар бир шахс дам бадам ортга бир назар ташлаб, ўтган умри давомидаги ютук, камчиликларга эътибор бериб, улардан керакли сабоқлар чиқариб турса, ҳаётида кўнгилсизликлар кам бўлади. Ҳаёт ўзига

хос имтиҳон ва синов майдонидир. Бу майдонда сабр қилаолганларгина муваффақият қозонади « дейишади.

Шу фикрда мен ҳам ўтган умрим мазмунига назар ташлаб, уларни оққа кўчиришга ният қилдим. Балки булар фарзандларим, невараларим, чевараларим ёки бошқаларга ҳам фойдаси тегса, ажаб эрмас” деди.

Мен кизиқиб, уни ёзганларини қўлёзма ҳолида бўлса ҳам ўқиб чиқишга руҳсат сўрадим. У :”Қандай бўларкин” деб бироз тўхтади, лекин менинг раёимни қайтаргани келмай, руҳсат берди. Мен қўлёзмани уни уйидаёқ ўқиб чиқдим. У ўз фаолиятини қисқа, лўнда баён қилибди. Мен унга: “Айни муддао бўлди, агар руҳсат берсангиз, шу рисолаңгизда Сизнинг ҳақингиздаги ўз фикрларимни шогирдингиз сифатида баён этсам, бошқа пайт бундай қулай имкониятни топишим кийин, деб туриб олдим ва уни бу таклифимга кўндирдим.

Мен институтни битириб, Наманган шаҳрида шифокор-терапевт лавозимида ишладим. Илмга бўлган иштиёқим туфайли, 1976 йили Андижон Давлат тиббиёт институтининг ички касалликлар пропедевтикаси кафедрасига клиник ординатурага ўқишга кирдим. Ўша пайт кафедранинг доцент С.Ю.Турсунов бошқарди. Доцент О.Салоҳиддинов эса кафедрада ўқув ишлари бўйича масъул эди.

Клиник ординатурада ўқиш жараёнида илмга бўлган иштиёқимни обдон ўрганган С.Ю.Турсунов мени Москвадаги кардиология институтига жўнатди. У ердан кардиологик беморларга ташхис қўйишга мўлжалланган бир нечта текшириш усулларини ўрганиб қайтдим.

Номзодлик диссертацияси бўйича илмий-тадқиқот ишларини бошладим. Текшириш натижаларига оид мақолалар чоп этилиши керак эди. Бу соҳада О.Салоҳиддинов менга ёрдам қўлини чўзди.

Қулар, ойлар, йиллар давомида у менга қанчадан-қанча ўғит, маслаҳатлар берди, қанча иш ўргатди. Неча бор мени талабаларга ўқиган маърузаларимда қатнашиб, уларни чуқур таҳлил қилиб берди, ютуқларимни баён қилибгина қолмай, камчиликларни мулоҳимлик билан тушунтирди.

Раҳматли онам О.Салоҳиддиновни жуда яхши кўрарди. Ҳар кўришганларида “Ўғлимни қўллаб қувватланг, унга тўғри йўл

кўрсатинг, акалик қилинг” деб тайинлардилар. Онамнинг кўнглини у хотиржам қиларди ва уни амалда бажарарди. Онам раҳматли уни доимо ғойибона дуо қилардилар.

Мен О.Салоҳиддиновни устозларимдан бири деб биламан ва буни ҳамма жойда, ҳамма вақт айтиб келаман.

У ҳаётнинг мазмунини чуқур англаб етган, ҳаётга, одамларга алоҳида эътибор, меҳр-муҳаббат билан қарайдиган, ҳар бир кунни, ҳар тонгни қувонч ва шукроналик билан қарши оладиган инсон. Буни унинг нурли ҳаёт йўлига назар ташлаб яққол тасаввур қиласиз.

О.Салоҳиддинов 1968 йилдан то шу кунгача Андижон Давлат тиббиёт институтида меҳнат қилмоқда. Шу йиллар давомида у оддий ассистентликдан профессор даражасига кўтарилди.

У ўз касбининг билимдони, юксак салоҳият эгаси, камтар, олийжаноб, хушчақчақ инсон. У ҳар бир топширикни **масъулият билан бажаришни, интизомлиликнинг биринчи талаби** деб билади. Унинг чеҳрасидаги нурда кишини ўзига ром этадиган оҳанграбоси бор. Унда инсонни эзгуликка руҳлантириш қобилияти кучли. Унинг дўстлари кўплигига хавасимиз келади.

Маълумки, инсон ҳаётининг муҳим меъзонларидан бири – ҳалолликдир. У бор жойда хайр – барака, тўкинлик, хотиржамлик ҳукм суради.

Шу боис, халқимизда “Халоллик – мартабани безайди” деган ҳикмат юради.

Баъзи кимсалар тилига ҳам ололмайдиган “Халолликдек” улуғликни кўнглига жо этиб, ҳақиқатнинг тиканли сўқмоқларидан юриш учун жуда катта ирода керак. О.Салоҳиддиновда шу иродани етарли дея оламан.

Инсон қадри қандай яшагани, уни қанча умр кўриши билан эмас, қилган эзгу ишлари билан белгиланишини ҳаммамиз биламиз.

Севимли ёзувчимиз Тохир Малик: “ Бу дунёда ҳам, у дунёда ҳам одам боласини бошига саодат соябони бўлувчи фазилат- яхшиликдир. Бу соябонни сотиб олиш мумкин эмас. Бошқа одам ҳам ясаб бераолмайди. Ҳар бир киши уни амаллари билан ўзи ясайди. Саодат ва фароғатга ёмонлик аталмиш ботқоқлик орқали етаман деган инсон нодондир”, деган эди.

Инсон ҳаёти, узун ва машаққатли йўлга қиёсланса, бу йўлда бекатлар бўлиши табиий. Умри давомида бошқаларга наф келтира олган, ўздан ортиб, кўпнинг дуосини ола билганларнинг борган манзиллари том маънода **эзгулик бекатлари** деб аталади, дейишади. О.Салоҳиддиновнинг умр йўли ҳам эзгулик бекатларига бой.

У шижоати жўш уриб турадиган, тиниб-тинчимас фидоий инсонлар тоифасига киради. Бир инсон умри миллионлар орасида денгиздан томчи каби кўзга ташланмаслиги мумкин, лекин бажарган ишлари, эришган натижалари билан ҳисоблашиб, кўнгил кўзгусидан ўтказадиган бўлсак, бу бутунлай ўзгача тус олади. Унинг бу фазилатларини номзодлик ва докторлик диссертацияларини бажариш жараёнида кузатиш мумкин. У диссертациялар мавзусини танлашда энгил-елпи ишларга қўл урмади.

1972 йили у аспирантурага кириб, кафедра мудирини тавсиясига кўра номзодлик диссертацияси мавзусини тиббиёт генетикасидаги долзарб мавзу “Катта ёшдаги эгизакларда ёғ алмашинуви, қоннинг ивиши ва ивишига қарши кўрсаткичлари”ни ўрганишга бағишлади. Чунки, ўша пайтгача эгизакларда ёғ алмашинувини **айрим кўрсаткичларига** ўрганилган эди холос. **Қоннинг ивиши ва ивишига қарши кўрсаткичлар эгизакларда на фақат бизнинг мамлакатимизда, балки хорижий мамлакатларда ҳам ўрганилмаган эди.** Бу кўрсаткичларни фақат биргаликда ўрганишгина атеросклероз касаллиги диагностикасида ижобий натижалар берар эди. Лекин бу кўрсаткичлар кўп бўлиб, амалиётда қийин бажариларди. Текширишга кўп вақт кетарди.

О.Салоҳиддинов буларни ўрганиш учун Москвадаги кардиология илмий текшириш институтига боради, уларни амалий бажарилишини ўрганиб келиб, кафедра лабораториясида йўлга қўяди.

Иккинчи қийин масала, бу катта ёшдаги эгизакларни (18 ёш ва ундан катта) истаб топиш, уларни текширишга жалб қилиш масаласи эди. Уларни иккаласи ҳам тирик бўлиши керак эди, чунки таҳлил кўрсаткичларини уларда қиёслаш лозим эди. Агар эгизаклар топилса, бириси бир шаҳарда ёки туманда, иккинчиси бошқа ерда яшарди.

Уларни топганда, иккаласини бир жойда текшириш лозим эди, чунки уларни бирга расмини олиш, қон гурухларини, резус факторларини аниқлаш, бармоқ изларини (дактилоскопия) ўрганиш, махсус тузилган анкета варақаларини тўлдириш, ЭКГ олиш ва х.к.лар зарур эди. Яна уларнинг ҳар биридан таҳлил учун энг катта шприцда 20 мл қон олиш керак бўларди. Бунга айрим эгизаклар кўнмасди.

Ўртача бир пар эгизакни текширишга 3-4 кун вақт кетарди, яна транспорт масаласи ҳам муаммо эди.

Эл ардоқлаган ёзувчимиз Тохир Малик: “Таъбир жоиз бўлса вақт намланган совунга ўхшайди, уни қўлда тутиб туриш жуда қийин, сирғалиб тушиб кетаверди. Ўтган вақт ортга қайтмайди. Отилган ўқ изига қайтмаганидек, умр ҳам изига қайтмайди “деган бўлса, Хасан Басрий ҳазратлари: “Эй одам боласи, сен ташкил топган кунлардан иборатсан. Сен учун куннинг кетиши умрнинг бир қисмини кетишида демакдир” деганлар.

Шу боис, у тунни кунга улаб ишлайди. Бир қўлида катта ЭКГ аппарати, бир қўлида генетик текширувга керак бўладиган асбоб-ускуналар тўла катта сумка билан автобусларда шаҳар ва туманларни кезиб, Фаргона водийси бўйича 146 пар эгизакни излаб топади ва уларни 112 парини тўлик текширувдан ўтказишга эришади. Текшириш натижалари билан танишган Москвадаги генетика институти олимлари унинг матонатига қойил қолишиб, унга тасаннолар айтганлар.

О.Салоҳиддинов 1975 йили номзодлик диссертациясини аспирантура муддатидан илгари (2,5 йилда) Москвадаги кардиология илмий-текшириш институтида муваффақиятли ҳимоя қилади. Диссертация натижалари бу институт олимлари орасида катта қизиқиш уйғотади. Шу вақтгача бизнинг институтимиздан бу улуг даргоҳда ҳеч ким диссертация ҳимоя қилмаган экан. У бу институтга йўл очади.

О.Салоҳиддиновнинг докторлик диссертацияси мавзуси ҳам ўта мураккаб мавзуга яъни инсонларни тўсатдан ўлимга ёки ногиронликка олиб келувчи, аҳоли ўртасида кенг тарқалган артериал гипертонияни (АГ) кишлоқда- соғлиқни сақлаш тизимини бирламчи бўғинлари ҳисобланмиш кишлоқ врачлик пункти (ҚВП) ва фельдшер акушерлик пунктлари (ФАП) да

барвакт аниқлаш, даволаш ва олдини олиш масалаларига бағишланган. Бу иш ҳам Собиқ Иттифоқ миқёсида қишлоқ аҳолиси ўртасида кенг кўламда ўрганилмаган эди.

Чунки кўпчилик илмий ишни бажаришни осонроқ йўллари излайди. Долзарб муаммо ҳисобланган АГни ҳам кўп бора бир ерга уюшган аҳоли (завод, фабрика ва хк.) ўртасида ўрганишган. Лекин, бу касалликни тарқоқ, шу билан бирга қишлоқ аҳолиси ўртасида ўрганиш катта меҳнат ва куч талаб қиларди. Шундай бўлсада, у шу қийин ишга қўл уриб, докторантурага кирди

У 1981 йилдан бошлаб тиним билмай ишлади, вилоятимизнинг икки туманида 40 мингдан зиёд қишлоқ аҳлини текширувдан ўтказди, 3 – йил давомида аниқланган беморларни даволаб, натижаларини ўрганди. Бу кўламдаги катта иш Собиқ Иттифоқ миқёсида биринчи бор бажарилаётганини ҳисобга олиб, унинг натижаларини ўрганиш учун Андижонга Москвадаги кардиология институтидан ҳамда Собиқ Иттифоқнинг Челябинск, Нальчик шаҳарларидаги институтлардан бир нечта катта олимлар ташриф буюрдилар. Улар қишлоқларда бўлишиб, ҚВП ва ФАП лардаги врач ва ҳамширалар билан ҳам суҳбатлашиб, у бажарган ишларни обдон ўрганишди, унинг фаолиятини ижобий баҳолашди.

Натижада Андижон вилоятида ўтказилган бу ишлар асосида “Қишлоқ шароитида аҳоли ўртасида АГ га қарши кураш дастурини ишлаб чиқдилар ва уни “Андижон дастури” деб атадилар.

Бу дастур Москвадаги кардиология илмий текшириш институтида китобча шаклида чоп этилди ва Собиқ Иттифоқнинг барча шаҳарларидаги кардиология илмий текшириш марказларига бу борадаги илмий ишларга услубий қўлланма сифатида тарқатилди.

Бундан ташқари, бу ердаги бажарилган ишларни кенг кўламда ўрганиш мақсадида 1981-1987 йиллар ичида 3-март артериал гипертонияга бағишланган Собиқ Иттифоқ миқёсидаги катта анжуманлар Андижон шаҳрида ўтказилди. Бунда кўплаб кардиологлар иштирок этишди.

Булар О.Салоҳиддиновнинг, унинг устозининг катта ютуғи эди.

Юқоридаги илмий изланишлар натижасида у 1989 йили Москвада докторлик диссертациясини муваффақиятли ҳимоя қилди.

Илмий асарлар ҳамма замонларда ёзилади, лекин улар орасида бевосита амалиётга тадбиқ этилганлари, кишиларни оғирини енгил қилганлари, очиги кам учрайди.

О.Салоҳиддинов ўз илмий иши жараёнини вилоятимиз ҚВП шифокорлари ва ўрта тиббиёт ходимларига обдон ўргатди ҳамда бу ишлар бўйича битта монография ёзиб, уни кўп нусхада чоп этиб, Республикамиз вилоятларининг бирламчи соғлиқни сақлаш тизими шифокорларига тарқатди. Мана неча йилдирки, улар у тавсия этган усулларга кўра артериал гипертонияга дучор бўлган беморларни барвақт аниқлаб, уларга малакали тиббий ёрдам кўрсатиб келаяптилар. Шундай экан, амалиётга катта ҳисса қўшган О.Салоҳиддиновнинг бу докторлик диссертацияси унинг улкан мақсадларини кўзлаган ҳаётининг азиз бир бўлагидек элимизга хизмат қилмоқда.

Халқимизда меҳнатга ўрганган одам саодатга эришади, деган ибора бор.

Маълумки, олим-изланишдаги одам: “Ўқиш ва изланишдан тўхтаган олим-кўлмакка айланади” дейишади. Ўз билим доирасини кенгайтириши устида тинимсиз ишлаётган чин олимни мавжли дарёга қиёслашади. “Бешикдан то қабргача илм изла” деб бекорга айтишмайди-ку. Мен О.Салоҳиддиновни шу тоифадаги олим деб биламан.

У бир йил ичида яъни 2010 йили ички касалликлар пропедевтикаси фанидан кирилл алифбосида битта ўқув дарслиги, маънавийатга оид ҳар бири 80-120 варақдан иборат 5 та рисола, 7 та ўқув-услубий қўлланма ва 40 та дан зиёд илмий, маънавий рухдаги мақола ва тезислар чоп этди, битта номзодлик диссертациясига илмий маслаҳатчилик қилди. Натижада институтда ўқув йили ҳисобига кўра йилнинг энг фаол профессори номинацияси бўйича ғолиб бўлди ва тақдирланди.

У 2011 йилда 10 тадан ортиқ ўқув-услубий қўлланмалар, 15 тадан зиёд илмий мақола ва тезислар чоп этиб, битта номзодлик диссертациясига илмий маслаҳатчилик қилган бўлса, **2012 йили** ички касалликлар пропедевтикаси фани бўйича латин алифбосида ўқув дарслиги, 3 ва 4 курслар учун маърузалар

тўплами , хар бири 70-150 варақдан иборат “маънавият” рукнида 5 та рисола, 8 та ўқув-услубий қўлланма,15 тадан зиёд илмий мақола ва тезислар чоп этди. Буларни санашгагина осон, уларни бажариш-чи?

Буюк алломалар Абу Бакр Ар-Розий, Абу Али Ибн Синолар: “Тиббиёт ва маънавият бир-бирига яқин, булардан бири танга даво бўлса, иккинчиси дилга даво” деб айтишган.

Президентимиз Ислам Каримов ўзининг “ Юксак маънавият-енгилмас куч” деган рисоласида “Таълимни тарбиядан, тарбияни эса таълимдан ажратиб бўлмайди, бу – шарқона қараш, шарқона ҳаёт фалсафаси. Бу ҳақда фикр юритганда, мен Абдулла Авланийнинг “ Тарбия биз учун ё ҳаёт, ё мамот, ё нажот, ё халокат, ё саодат, ё фалокат, масаласидир”, деган чуқур маъноли сўзларини эслайман. Буюк маърифатпарвар бобомизнинг бу сўзлари асримиз бошида миллатимиз учун қанчалар муҳим ва долзарб бўлган бўлса, ҳозирги вақтда ҳам биз учун шунчалик, балки ундан ҳам кўра муҳим аҳамият касб этади”, деган эди.

Педагог – устоз ёшларга нафақат фан сирларини, балки одамийлик, юксак маънавият, мукамал инсоний хислатларни ҳам ўргатиши зарур.

Шу боис, О.Салоҳиддинов бир неча йиллардан буён “Маънавият” рукнида ҳам қалам тебратиб келади.

Унинг “Кўнгил табиблари”, “Фарзанд ва набираларимга айтганларим”, “Эл-юрт ардоқлаган олим”, “Шифокор маънавияти”, “Устоз шифокорнинг ўғитлари”, “Тиббиёт деонтологияси”, “Тил қалб кўзгуси”, “Миллий удум ва қадриятларимиз”, “Ҳаёт сабоқлари”, “Оила маънавияти”, “Ибратли ривоятлар”, “Донолар бисотидан”, “Ўғил фарзандлар учун”, “Қиз фарзанлар учун” каби рисоаларини кўпчилик ўқиган.

У бу рисоаларида миллий қадриятларимизни улуғлаш, ёшлар тарбиясида уларга ватанпарварлик, ҳалоллик, меҳр-оқибат, одамийлик, саховатпешалик, ташаббускорлик, ота-она ҳурмати каби фазилатларни сингдиришни асосий мезон қилиб олган.

Дунёда ўз ўқувчисини топган ва топмаган китоблар мавжуд. Шундай рисоаларга дуч келасанки, уларни илк саҳифаларидаёқ уларга боғланиб қоласан, бош кўтармай

ўқийсан, онг-шууринг тиниқлашади, қалбинг яйрайди. У маънавият рукнидаги рисола ва мақолаларни ҳам жўшиб, юракдан ёзади.

Унинг маънавият рукнидаги рисоалари билан танишган вилоятимизнинг кўпгина муътабар инсонлари, меҳнат фахрийлари, олимлар, талабалар уларга катта баҳо беришиб, оғзаки ёки телефон орқали ўз миннатдорчиликларини билдиришганларини бир неча бор гувоҳи бўлганман.

Рисолаларни ўқиган инсонлар билан суҳбатда бириси мен О.Салоҳиддиновни “Эл-юрт ардоқлаган олим”, “Кўнгил табиблари”, “Фарзанд ва набираларимга айтганларим” каби рисоаларини бир марта эмас, эхтирос билан 2-3 марта ўқиб чиқдим деса, иккинчиси “Кўнгил табиблари”, “Фарзанд ва набираларимга айтганларим” деб номлаган рисоаларини ўқиганимдан сўнг бутун жамоамиз аъзоларини ҳам рисоалар мазмуни билан таништириб, ишхонамиз иш тартибига ўзгаришлар киритдик. Ҳар hafta “ота-оналарни зиёрат қилиш” кунини белгиладик дейди. Учинчиси, мен бу рисоалардаги мақолаларни ўқиганимдан сўнг, туни билан тўлғаниб чиқдим, эрта туриб, узоқ вақтдан бери хабар олмай кўйган холаларимдан хабар олдим, уларни дуосини олиб келдим, ўзимни анча енгил хис қилдим”, деган гапларни эшитганман.

Вилоятимиздаги айрим шифохона, коллеж, лицей ҳамда институтимизнинг бир қатор кафедра ходимлари унинг бу рукндаги мақолаларидан “Маънавият” дарсларида унумли фойдаланаётганликларини айтишади.

Бундан ташқари, унинг «Маънавият» рукнидаги бир неча рисоласи 2011 йилнинг октябр ойида Тошкент тиббиёт Академиясинининг малака ошириш курсида Хоразм, Самарканд, Қорақалпоғистон, Бухоро, Тошкент тиббиёт институтларидан келган кафедра мудирлари, профессорлар ўртасида ҳам кенг презентациядан ўтди. Улар О.Салоҳиддиновдан шу китобларни нусхасидан беришини қаттиқ илтимос қилганлар ва ўз институтларининг кафедра ходимлари, талабалари ўртасида маънавият дарсларида фойдаланишларини айтганлар. Шундан буён, унинг бу рисоаларидан Тошкент тиббиёт Академиясига малака оширишга келган доцент, ассистентлар ҳам педагогика дарсларида унумли фойдаланишмоқдалар.

Менимча, ўзини англаган одам учун унинг “Маънавият” рукнидаги бу рисоалар бир олам мўъжиза ва ибратлардан иборат. Бу рисоаларни ўқиган ҳар бир инсон ана шу ибратлар огушига шўнгийди, инсон ҳаёти, умр мазмуни ҳақида ўйлайди. Бу рисоалар баркамол авлод тарбиясида жуда-жуда муҳимдир.

Мен О.С.Салоҳиддиновга: “Маънавият” рукнида рисола ва мақолалар ёзиш жуда мураккаб жараён. Сиз шифокор олим бўлсангиз, бунга қандай эришасиз?” деган саволимга у: “Аждодларимиз маънавиятни инсон ҳаётининг асосий мазмуни деб билишган. Инсоннинг маънавий дунёси қандай эканлиги унинг нутқи орқали яққол сезилиб туради. Ўз ҳалқига чексиз меҳр қўйган ҳар бир инсон суҳбат чоғида ҳар бир ҳарф, сўзга эътибор беради. Ширин лутф ила суҳбатдошининг ҳурматини жойига қўяди. Биласиз, шифокор учун ақл фаросат, шарқона майин мулозамат жуда-жуда зарур. **Шифокор ахлининг бир чеккасини лирика ва назм, иккинчи четини мусиқа ва наср, марказий қисмини эса тиббиёт эгаллаган бўлса**, ундай шифокор бемор билан дилдан суҳбат қураолади, унинг кўнглига осон йўл топади, уни даволанишга бўлган умидини ўстиради, қисқаси мулоқот санъати ошади. Ундай шифокорнинг чехраси, боқиши, табассуми, сўзлар талаффузи беморни дарддан халос қилишга ёрдам беради. Бунинг учун шифокорда **она тилимизга**, унинг бебаҳо дурдоналарига меҳру-муҳаббати бекиёс, ихлоси баланд ва чексиз бўлиши керак. Халқ оғзаки ижодиётини, мумтоз адабиётимизни, сўз санъатини муносиб қадрлайдиган шифокоргина ўз халқининг азиз ва эъзозли ҳакими даражасига кўтарилиши мумкин. . Донолар: “Инсон илмли бўлиши учун ўқиши керак. Аммо билимли бўлиши учун уқмоқ лозим бўлади. Бир сўзни ўрганиш учун олти сония кифоя қилади. Аммо сўзларни ўрни-ўрнига қўйиб сўзлашишга ўрганиш учун эса олтмиш йил ҳам камлик қилади” дейдилар. Бу ҳақ гап.

Компьютер, интернет, телефон ва телевизорлар воситасида ихчамлик, тезкорлик каби имкониятлар шаклланиши шубҳасиз. Аммо уларга тикиштирилаётган айрим тасвирларнинг таъсири анча ташвишли, айримлари хатто қалбнинг қорайиб, қаттиқлашиб боришига сабаб бўлиши мумкин. Хадиси шарифда: “Банданинг қалби тўғри бўлмас экан, унинг иймони мукамал бўлмайди. Тили тўғри бўлмай туриб, қалби ҳам тўғриланмайди”,

дейилади. Энг яхши сахналаштирилган спектакл ёки суратга олинган фильм ҳам ҳеч қачон китоб ўрнини босаолмайди.

Маънавий баркамоллик, интеллектуал салоҳият, дунёқараш ва савиянинг юксалиши, бир сўз билан айтганда, комиллик поёнасига фақат ва фақат китоб орқалигина эришиш мумкин. Эзгулик офтоби бўлган бу хилкат неча – неча асрлар давомида аждодларимиз йўлини ёритиб, уларнинг маслак ва оламшумул эзгу мақсадларини амалга ошириб келган. Дунё тамаддунига бевосита хисса қўшган Абу Райхон Беруний, Фаробий, Ал Хоразмий, Ахмад Югнакий, Ибн Сино, Имом Бухорий каби буюк алломаларимизнинг доимий ҳамроҳлари китоб бўлгани ва бу нажот шуъласи уларни маънан комилликка қўтаргани ҳам шубҳасиз ҳақиқатдир.

Китоб инсонга энг яқин ҳамроҳ, энг яқин суҳбатдош, соғлом тан учун содиқ маслаҳатчи. Бадий китоблар инсонга маънавий озуқа бериб, хис туйғуларни, турмуш машмашаларини ечишни, ёмондан яхшини, адолатдан адолатсизликни, оқдан қорани ажратишни англаб, меҳр қўйиш, севиш, нафратланиш каби хислатлар орқали уни ҳаётга ўргатади.

Бундан ташқари, китоб инсонни эркин фикрлашга чорлайди, билими, дунё – қараш, тафаккури, нутқининг шаклланиши, қолаверса, адабий тилини меъёрлашига эътиборини кучайтириб беради.

Ўқиганим бор, оғир бир дардга чалинган бир бемор ҳаётдан умидини узиб турган пайтида унинг қўлига эл севган адиб Ўткир Хошимовнинг “Икки эшик орасида” номли китоби тушиб қолибди ва уни қайта-қайта ўқиб чиқибди. Бу асар унинг ҳаётга бўлган ишончи ва умидини орттирибди, хасталик билан курашишга куч бағишлабди ва ниҳоят ундан хасталик чекинбди. Худди шундай воқеа ҳалқимиз эзозига сазовор бўлаётган шоира Марҳабо Каримованинг бир шеъри туфайли ҳам юз берган. Бу каби мисолларни ҳаётдан яна кўплаб келтириш мумкин.

Шу боис мен мутахассисликдан ташқари, бадий адабиётларни, ҳафталик газета ва журналларни ҳам кўп ўқийман.

Мен улардан олган эзгу хисларни, кўп йиллик иш ва ҳаёт тажрибаларидан олган сабоқларимни, хулосаларимни бошқалар

билан ўртоқлашиш эҳтиёжидан уларни баҳоли қудрат қогозга тушираман.

Мен профессионал ёзувчи деган номга **хеч қачон даъвогарлик қилмайман**, бу шунчаки адабиётга қизиқиш холос. Агар мен рисола ва мақолаларим орқали кимларгадир тўғри йўл кўрсатган, маънавиятини бойитган бўлсам, демак авлодлар олдидаги одамийлик бурчимни адо этаяпман, дея оламан” деб жавоб берди.

Шу ерда О.Салоҳиддинов айтиб берган бир воқеа эсимга тушди. Бир вақтлар (1960 йиллар) институтга киришда имтиҳонлардан бири иншо ёзиш бўлган экан. Уни ёзишга соат 8⁰⁰ дан 14⁰⁰ гача вақт ажратиларкан. Иншони ёзиб бўлгач, камчиликларини тўғрилаб, кейин оққа кўчириб бериларкан. Сўнг уни текширувчилар йиғиб олиб, 3-4 кун текширганларидан сўнг, баҳолари эълон қилинаркан.

У институтга кириш имтиҳонида (1959 йил) Ҳамид Олимжоннинг “Зайнаб ва Омон” достонидан иншо ёзибди. Уни соат 10⁰⁰ ларда оққа ҳам кўчириб бўлиб, текширувчиларга топширибди. Шунда филолог Ф.Исаков бошчилигидаги 3 та текширувчилар: “Йиғитча, нега шошилмасиз, хали вақтингиз кўп, буни баҳоси сизнинг кейинги тақдирингизни ҳал қилади”, дейишибди. Шунда у: “Мен тугатдим, бошқа ўзгартирмайман”, дебди. Иншони текширувчи домлалар одатдан **четга чиқиб**, бу иншони шу зални ўзидаёқ текширишга қарор қилишибди. Имтиҳон хайъат аъзолари иншони текшириб чиқишиб, бир овоздан унга **“аъло”** баҳо қўйишибди ва устозга раҳмат айтишиб: “Сиз педагогика институтига кирсангиз бўларкан”, дейишибди. Чунки у иншони бошланишида шундай бир маъноли сўз тузибдики, у нақ ярим варақни эгаллабди. Иншони текширувчилар бунга қойил қолишган экан. У шу сўзларни хозиргача ёд биларкан. Демак, унда адабиётга қизиқиш мактаб чоғларидан бошланган экан.

Орадан 40 – йилча вақт ўтибди. О.Салоҳиддинов ва ундан иншо олган филолог Ф.Исаков профессор даражасига етишибди. Вилоятда ўтказилган бир анжуманда улар учрашиб қолибдилар. Шунда у ўша воқеани профессор Ф. Исаковга эслатибди. Профессор Ф.Исаков жуда ҳурсанд бўлиб: “Сиз ўша абитуриентмисиз?, бу ходиса менинг узок йиллик иш

фаолиятимда фақат бир марта бўлган халос. Биз иншо текширувчилар ўшанда қоидадан четга чиқиб, тўғри иш қилган, институтга бўлажак профессорни қабул қилган эканмизда”, деган экан.

О.Салоҳиддинов исми жисмига монанд “Одил” инсон. Доно халқимиз: “Инсоннинг исми жисмига мос, нияти эса хамиша ўзига ҳамроҳ бўлади” деб бежиз айтмаган эканлар. У ҳар бир муаммони ҳар қандай шароитда ҳам мулоҳаза билан ҳолисона адолатли ҳал этишга интилади. Буни жамоамиздагиларни ҳаммаси билишади.

Маълумки, дунёда ҳеч нарса ҳақиқатчалик машаққат билан эришилмайди. Чиндан ҳам ҳақни қарор топтириш баъзан игна билан қудуқ қазилдек қийин. “Ҳақиқат машъали” кўпинча уни кўтариб кетаётган одамни кўлини куйдиради” деган экан бир даҳо.

О.Салоҳиддинов ҳеч қачон, қайси лавозимда ишламасин адолатсизликни кўриб, унга кўникиб, муроса қилиб кета олмаган. У доимо адолатни юзага чиқариш учун курашган, **бунинг орқасидан баъзан ўзига “душман”лар ҳам орттириб** олган. Улар вақти-вақти билан унга ўз қилиқларини кўрсатиб туришган, лекин у доимо ўзини тик тутган, барибир муваффақиятларга эришган.

Ҳадиси шарифда : “Тангри кимники хуш кўрса, уларни ҳамма учун керакли қилиб қўяди” дейилади. Зеро, шифокор ана шундай инсонлар тоифасига киради. Шифокор бор экан, дард чекиниб, бемор соғаяди. Инсоннинг кўрки ҳам, унга элнинг хурмати, эътибори ҳам аввало, ҳаёт мазмунига айланган меҳнат билан ўлчанади. Ён-атрофидагиларга самимий муносабат, доимо ўз ишига қатъий маъсулиятлилик хисси кишини хамиша ишончга сазовор этади.

О.Салоҳиддинов инсонлар дуосини олишдек шифокорлик касбида меҳнат қилишни ҳам фахр, ҳам бурчга садоқат деб билади. Ундан шифо топган беморлар сони бисёр. Шу сабабли у қаерга борса, уни азиз кишиларидек қарши оладилар.

Уни тиниб-тинчимаслиги, бағрикенглиги, софдиллиги, шижоати, улкан ижтимоий фаолияти, кенг дунёқараши, мақсадга интилувчанлиги, деонтология қоидаларига содиқлиги, юксак илмий фаолияти уни ҳеч қачон тарк этмаган.

Маълумки, ҳаётда ўзини, ўз рўшнолигини ўйлайдиган одамлар кўп. Улар дунёни ўткинчи, мол -давлатни субутсиз эканлигини билсаларда, у томон талпинаверадилар. Лекин шундай тоифа инсонлар борки, улар ўз бахтини ўзгаларнинг бахтида деб билади. Аллоҳ уларни шундай яратган, Элим деб, Ҳалқим деб, Ватаним деб ёниб яшайдилар. Зеро, ўзи ҳам халқнинг бир заррасидир. Унда ҳам шахсий манфаатлар бўлиши табиий. Йўқ, не ажабким, бундай одамлар яратувчанлик, бунёдкорлик жараёнида ўзларини бутунлай унутадилар, улар умум бахти учун тугилган инсонлардир. Бу одамлар яхшилик қилишда собит қадамдирлар. Ҳаётлари енгиллашиб, ҳамма нарсалари сероб бўлиб кетса ҳам ховликмай, ҳаддиларидан ошиб, фиску-фасодларга берилиб кетмайдилар, улар **мол-дунё, мақтов, унвонлар кетидан қувмайдилар.** Улар учун инсонларни уларга дилдан, очиқ чеҳра билан “Салом” бериб ўтишлари катта унвон. Уларнинг уй эшигини қачон бўлса ҳам тортинмай, бемалол тақиллатиб киришлари ва керакли маслаҳатлар олиб кетишлари, уларнинг **беминнат** берган ёрдамидан инсонларни завкланишлари, **“раҳмат”** сўзини айтишлари – унвон.

Улар **таъмагир эмаслар, бировлардан илтифот кутмайдилар.** Мақсадлари инсонларга фақат яхшилик улашиш. Улар умрларини маърифатга бағишлайдилар, ҳаёт мазмуни – бу илм олиш, сўнг бошқаларга шу илмни улашиш деб билиб, ўрганувчилардан фахрланиб, уларга янада кўпроқ билим беришга шошиладилар. Мен О.Салоҳиддиновни шу инсонлар каторига қўшаман.

Хусайн Воиз Кошифий дейдики: “Гўзал феъл – атворнинг нишонаси ўн нарсадур: биринчи нишонаси-яхшилик, иккинчиси - инсофли бўлиш, учинчиси-бошқа одамдан айб кидирмаслик, тўртинчиси-бирор кишида ножўя ҳаракат кўрса, уни яхши йўлга бошлаш, бешинчиси-бир киши айбига икром бўлиб, узр айтса, узрини қабул қилиш, олтинчиси бошқалар учун машаққатни ўз устига олиш, еттинчиси-фақатгина ўз манфаатини кўзламаслик, саккизинчиси-очиқ юзли,ширин сўзли бўлиш, тўккизинчиси-мухтожларнинг хожатини чиқариш, ўнинчиси-мулойим ва тавозели бўлишдур. Мен О.Салоҳиддиновни фаолиятида шу фазилатларни кўраман.

Инсонларни: “Кандай устоз шогирдлари учун ибрат бўла олади?” деган саволига бир доно: “У шогирдларининг пок орзуларига унинг ўзидек ишонса, **муваффақиятларига ҳасад қилмай, уларданда ортиқроқ қувонса**, уларнинг ҳар бир ишига меҳрли ва эътиборли бўлса” деб жавоб берган экан.

Шу ўринда талабалар О.Салоҳиддиновни ўз **касбининг** фидоиси, қаттиққўл, адолатли инсон, моҳир лектор дейишса, клиник ординатор, магистр, аспирантлар уни камтар, гамхўр инсон деб аташади. Чунки улар муаммоларини уни олдига бемалол кириб айтиб, унинг беминнат маслаҳатларидан кўп наф кўрадилар.

У ҳамма вақт ўз фаолиятида энг аввало юксак талабчанлик, халоллик ва ташаббускорлик хислатларини ўзига мезон қилади, шу йўлдан чалғимади. Ундан таълим олаётган талабалар, институтни битириб кетган кўплаб шифокорлар ҳам орадан 30-40 йил ўтган бўлса ҳам (уни институтимизда 1968 йилдан буён фаолият кўрсатишини айтиб ўтдим), унинг бу фазилатларини фахр билан таъкидлайдилар. Айрим хаваскор шоира талабалар унга атаб шеърлар ҳам битишган. Мана шулардан бир шингил:

*Меҳрингиз доимо тўлиб тошади,
Биз-ла шодлигингиз яна ошади.
Бизга дилингизда ҳурмат ошади,
Сизнинг ёнингизга ҳамма шошади,
Сизга қанча таъзим қилсак, шунча оз
Эй, азиз устоз.*

*Эрталаб турамиз қалбларда қувонч,
Сиз бизни кутасиз, кенг очиб қулоч.
Сизга интиламиз, меҳрингизга оч,
Ҳар сўзингиз дурдек бошимизга тож,
Сизга қанча таъзим қилсак, шунча оз.
Эй азиз устоз.*

Айтишларича, ҳар бир инсоннинг танасида биологик қувват майдони бўларкан. Мазкур майдон инсоннинг ички дунёси, ниятлари, истаклари, самимиятлиги, саломатлиги даражаси, жисмоний ва ақлий қуввати, ички аъзо ва тизимлари фаолиятига кўра турлича бўларкан.

Олийжаноб, самимий, дили пок инсонларнинг аураси улкан ва ижобий қувватдан иборат бўлиб, ноёб хислатли инсонлар шу хусусиятга эга бўларканлар. Бундай инсонлар билан суҳбат оромбахш тарзда ўтаркан. Аксинча, ёвуз ниятли, бадкирдор, нопок кимсаларнинг қувват майдони, салбий қувватлардан ташкил топар экан. Бундай инсонлар билан суҳбатдан толиқиш, тушкунликка тушиш, умидсизланиш кузатиларкан.

О.Салоҳиддиновда ижобий қувват майдони бўлиб, у билан ҳар гал суҳбатлашганингизда, унинг шу майдонига тушиб қоласиз. Сизни кайфиятингиз кўтарилади, руҳингиз тетиклашади, келажакка умид учкунлари ортади.

У табиатан жуда кўнгли очик, самимий инсон. У билан биринчи марта учрашган одам ҳам, уни анчадан бери биладигандек хис қилади ўзини. Унинг бу фазилатини у билан гаплашган, ундан даво топган кўп беморлар ҳам таъкидлашади.

Яхши инсонларга “чехрасидан нур ёгилади-я” дея баҳо берилиши бадний муболага бўлмай, айна ҳақиқат, яъни тиббий-физиологик жараён экан. Чунки хушфеъл ва олийжаноб кишиларнинг юз-чехрасидан атрофга нур таралиши кучлироқ экани ўта сезгир япон мосламалари тасдигидан ўтган.

Яратганининг ўзи бошқаларга яхшилик истовчиларнинг юзини ёруғ, обрў-эътиборини баланд қилишга чевар экан. Шу боис бўлса керак, унга ва унинг турмуш ўртоғига 2003 йили мусулмонликни бешинчи фарзи бўлмиш мукаддас Ҳаж амалларини бажариб келиш насиб этди.

О.Салоҳиддинов оилапарвар инсон. Аслида эр кишининг омади, ишининг бароридан келиши, кайфияти, хотиржамлиги оиласидаги муҳитга, айниқса умр йўлдошининг унга бўлган муносабатига кўпинча боғлиқ бўлади.

Унинг умр йўлдоши Муяссархон хожи ая олий тоифали шифокор. У тиббиёт институтини битиргандан буён (1966 йил) вилоят тери-таносил касалликлари диспансерида фаолият кўрсатади. Ҳаёти давомида оддий шифокор (1966-1969) бўлим бошлиғи (1969-79) кафедра ассистенти (1979-1985 й), бош врач (1986-2000 й.) лавозимларида ишлади ва ҳозирда ҳам шу диспансерда бўлим бошлиғи вазифасида хизмат қилмоқда. Жамoa аъзолари уни ширинсуханлиги, камтарлиги,

меҳнатсеварлиги, инсонларга ғамхўрлиги каби фазилатлари учун катта ҳурмат қиладилар ва эъзозлайдилар.

Хожи ая турмушнинг аччиқ-чучугини у билан бирга кўтарди. О.Салоҳиддинов аспирантура, докторантурада ўқиган чоғларида унга маънавий мадад берди, машаққатларни сабр билан енгди, унга бўлган чинакам садоқатига феъли кенглиги ва жафокашлиги билан тоғдек таянч бўлди. Улар биргаликда 3 та ўғил ва 2 та қизни ўстирдилар, 15 та набирали, 1та чеварали бўлдилар, уларга гўзал тарбия бердилар. Ҳозирда ўғил-қизларининг барчаси оилали, фарзандли, турли жавҳаларда эл хизматидалар.

Айтишларича аёл оқилаю, эр доно бўлса, ҳеч қачон шундай оиладан бахт ва омад кетмас экан. Инсон эзгу ният қилса, кўнглида фақат яхшиликларни ўйласа, унинг оламда қиладиган ҳар бир иши ҳам ўзи тилаганидек бўлавераркан. Эзгулик эзгу ниятли кишиларгагина хос экан. Яхши ният эгаси шу ният мақсадлари баробарида нафини ҳам оларкан.

Донолар: “Одамнинг қиммати – элга қилган ҳимматида” дейишади. Шу боис, бугунги кунда – хожи ака ва хожи аялар ҳақли равишда бахтли, табаррук инсонлар сифатида ҳамма учун азиз ва ардоқдалар.

Бахт – туғилиб, ўсиб-улғайиб, умрни охирига етказиб яшашдангина эмас экан. Бахт-кўпроқ кимлар билан замондош бўлиб, кимлар билан ҳамкорлик қилишда, кимлар билан ҳамнафас бўлиб, кимлар билан ҳаётда бир сафда қадам ташлашда, инсонларга эзгулик улашишда экан. Бирон ишни бажариш учун яхши мутахассис бўлишнинг ўзи етмас экан, балки аввалам бор яхши одам бўлиши керак экан.

Яхшиларнинг шундай гапи бор экан: “Агар кишилар сенинг ортингдан сен ҳақингда яхши, илиқ гаплар гапирсалар, сенга ўша гапларнинг ҳар бир сўзларига ва ўша сўзларнинг ҳар бир харфларигача савоблар ёзилгай”.

Шундай экан, О.Салоҳиддиновда ҳам савоблар бисёр.

Бу гулшан ичра йўқдур бақо гулига сабот,

Ажиб саодат эрур қолса яхшилик бирла от.

Буюк бобокалонимиз Алишер Навоий хазратлари лутф этган бу сўзлар абадиятга дахлдордир. Абадият эса инсонлар

меҳрида, меҳнатида, жамики фаолиятида мужассам топган. Эзгуликка йўғрилган умр абадиятдир.

Ривоятда айтилишича, бир яхши инсонни подшоҳга қўп макташибди. Подшоҳнинг юрагида у билан учрашиш истаги туғилиб, уни келтириш учун фармони олий берибди.

Бу инсон подшоҳ хузурига киргач, саломдан сўнг: “Подшоҳимиз мингга кирсинлар”, депти. Подшоҳ унга: “Жуда беҳуда сўз айтдингиз. Бундай сўз сиздек фазилатли одамдан чиққани қизиқ туюлади”, дебди. У киши: “Одамнинг жони баданда шунча йил боқий бўлмайди. Буни ҳамма билади. Аммо яхши ном унга иккинчи умрдир. Менинг бу сўздан мақсадим подшоҳимнинг яхши номи минг йил боқий бўлиб, ҳаёт саҳифасида қолсин демак эди” деган экан.

Мен шогирд сифатида инсонларга доимо эзгулик улашувчи, камтар ва олийжаноб устозим О.Салоҳиддиновга мустаҳкам соғлиқ, ижодий муваффақият, ёшларга хос шижоат, ғайрат, жасорат уни ҳеч қачон тарк этмаслигини, унинг номи ҳам минг йил боқий бўлиб, ҳаёт саҳифасида қолишини Яратгандан тилаб қоламан.

Н.С.Мамасолиев,
Андижон давлат тиббиёт институтининг ВМОФ
терапия кафедраси мудир,
тиббиёт фанлари доктори, профессор

МУАЛЛИФНИНГ ХАЁТИ ВА ФАОЛИЯТИДАН ЛАВҲАЛАР

Онам Робияхон ва отам Салоҳиддин

Аҳам Қобилжон

50

Рафиқам Муяссархон, набирам Маҳаммадҷон ва муаллиф

51

Оила аъзоларимиз даврасида

Устозим профессор С.Ю. Турсунов, дўстимиз
ва муаллиф (2011 й)

Т. Мамарасулов

**Устозим профессор А.Н. Бригов ва
профессор Н.С. Мамасолиев (2009)**

Академик И.К. Чазов шогирдлари давларида (2005 й)

Академик И.К Шхвацабая шогирдлари даврасида (1983 й)

Вилоят ҳокими А. Т. Усмоновнинг муаллифга фахрий ёрлик
топшираётган пайти (2011й. ноябрь)

**Вилоят хокими А. Т. Усмоновнинг рафиқамга фахрий ёрлик
топшираётган пайти (2011й. ноябрь)**

Институтни битирганимизнинг 45 йиллик тантанасидан лавҳа (2010 йил)

Гуллар байрамида касбдошлар даврасида (2011 й.)

Наврўз тантанасида (2012й)

Бемор кўриги пайти (2012 й)

Рафиқам жамоа аъзолари билан (2010 й)

Пахта далаларида (1985 й)

Курсдошлар даврасида (1995 й)

Иқтидорли талабалар даврасида (2010 й)

Дала шийпонидаги суҳбат (1982 й)

Кисловодск оромгоҳида (1985 й)

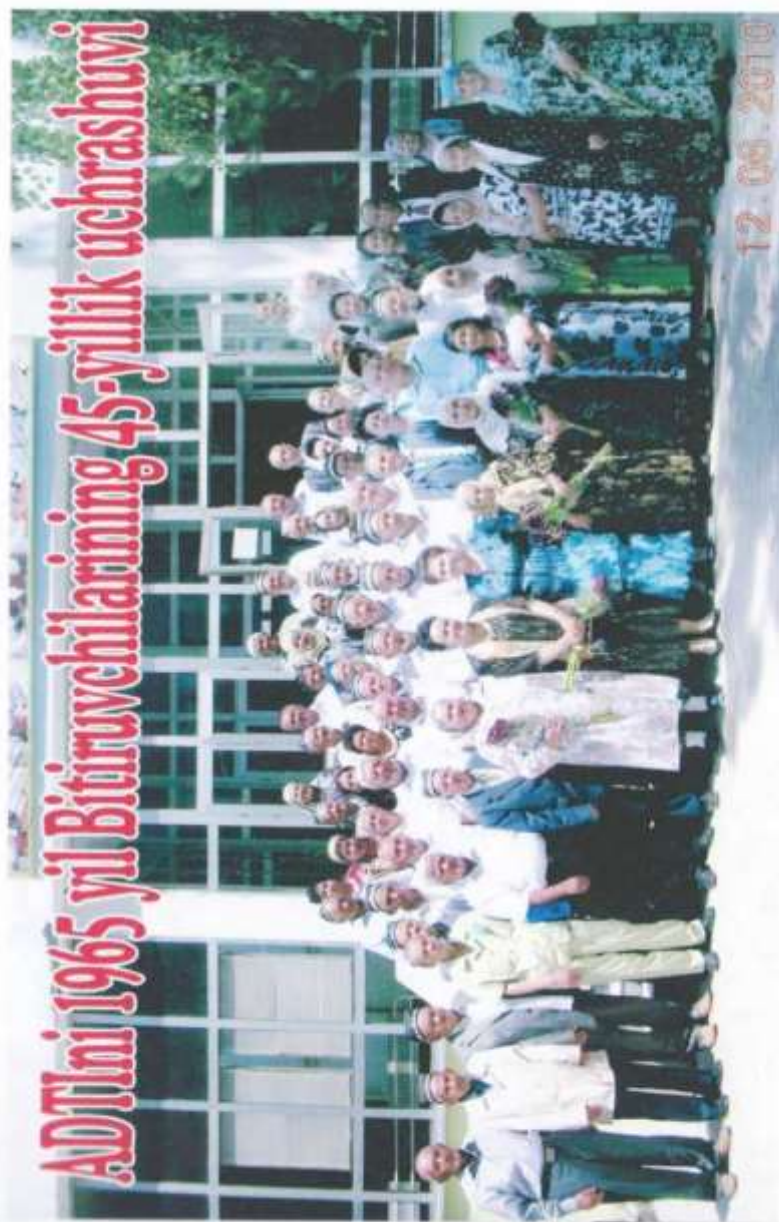
Бухорода Нақшбанд Хазратларининг
зиёратгоҳида (2008 й)

Республика миқёсидаги анжуман пайтида (2012 й)

Тошкентда малака ошириш пайтида (2001 й)

Институтни битирганимизнинг 45 йиллик тантанасида (2010й)

Чоп этилган ўқув адабиётлари

Илова-1

1. Ички касалликлар пропедевтикаси.(кирилл ёзувида) 2010 йил
2. Ички касалликлар пропедевтикаси. (лотин ёзувида) 2012 йил

Монографиялар

Илова-2

1. Артериал гипертония. 2001 йил.
2. Профилактик кардиология. 2003 йил.
3. Андижон профилактик кардиология илмий мактаби. 2007 йил. (I нашри)
4. Андижон профилактик кардиология илмий мактаби. 2008 йил. (II нашри)
5. Қишлоқ шароитида артериал гипертониянинг эпидемиологияси ва профилактикаси. 2008 йил.
6. Ўсмирларда сурункали ноинфекцион ички касалликларни эвалюцияси. 2008 йил.
7. Гелиометеостресс ва сийдик чиқариш йўлларида ўткир яллиғланиш касалликлари . 2009 йил.
8. Ўта континентал иқлим шароитида ўткир нефрологик холатлар.2009 йил.
9. Фертил ёшдаги аёлларда сурункали носпецифик касалликларни салбий омиллари ва профилактика йўллари. 2009 йил.

Чоп этилган ўқув қўлланмалар

Илова-3

1. Қишлоқ аҳолиси ўртасида артериал гипертонияни профилактикаси. Андижон 1988 йил.
2. Артериал гипертонияга қарши кураш мезонлари ва уларни тиббий самарадорлиги. Андижон 1989 йил.
1991 й
3. Артериал гипертониядаги беморларни диспансеризацияси. Андижон 1991 йил.
4. Амбулатория-поликлиника шароитларида артериал гипертонияни иккиламчи профилактикасини ўтказиш усуллари. Андижон 1991 йил.

2001 й

5. Ички касалликлар пропедевтикаси бўйича талабаларга фанни ўзлаштиришни дастлабки ҳаракати карталари. Андижон 1994 йил.
6. Қишлоқ шароитида артериал гипертонияни барвақт аниқлаш йўллари. Андижон 2001 йил.
7. Қишлоқ шароитида артериал гипертония профилактикаси самарадорлиги. Андижон 2001 йил.

2002 й

8. Умумий амалиёт врачлари тайёрлаш учун таянч билимлар (Бронхиал астмани аниқлаш ва даволаш). Андижон 2002 йил.
9. Зотилжам ва унга тусдош кечувчи асосий касалликларда муқобил тиббий хизмат кўрсатиш йўллари. Андижон 2002 йил.
10. Юрак ва қон томирларни текшириш усуллари. Андижон 2002 йил.
11. Ошқозон ичак фаолиятини текшириш усуллари. Андижон 2002 йил.
12. Жигар, ўт йўли фаолиятини текшириш йўллари. Андижон 2002 йил.

2003 й

13. ҚВП ва ШВПларда беморларни қабул қилиш ва парваришлаш. Андижон 2003 йил.
14. Беморларни шахсий гигиенасини таъминлаш кўникмалари. Андижон 2003 йил.
15. Тана ҳарорати ва уни ўлчаш. Андижон 2003 йил.
16. Оддий физиотерапевтик муолажаларни бажариш амалиётлари. Андижон 2003 йил.
17. Оддий тиббий муолажалар. Андижон 2003 йил.
18. Инъекция учун шприц ва игналарни тайёрлаш ва стериллаш. Андижон 2003 йил.
19. Инъекция асоратлари ва уларда шошинч ёрдам. Андижон 2003 йил.
20. Нафас олиш аъзолари касалликларидаги беморларни парваришлаш амалиёти. Андижон 2003 йил.
21. Юрак ва қон-томир касалликларидаги беморларни парваришлаш. Андижон 2003 йил.

22. Ошқозон,ичак хасталикларидаги беморларда асосий тиббий муолажа ва кўникмалар. Андижон 2003 йил.
 23. Сийдик ажратув аъзолари касалликлари билан хасталанган беморларни парваришлаш ва уларда ўтказиладиган реанимация муолажалари. Андижон 2003 йил.
- 2004 й
24. ҚВП ва ШВП шароитида ноинфекцион ички касалликларни барвақт аниқлаш ва олдини олиш дастури. Андижон 2004 йил.
 25. ҚВП ва ШВП шифокорлари учун “Артериал гипертония” бўйича ўқув-услубий қўлланма. Андижон 2004 йил.
 26. Пропедевтик гематология. Андижон 2004 йил.
 27. Ўпка касалликларини ташхислаш усуллари. Андижон 2004 йил.
 28. Қон касалликларини ташхислаш усуллари. Андижон 2004 йил.
 29. Ошқозон,ичак касалликлари,гипо ва авитаминозларни ташхислаш. Андижон 2004 йил.
 30. Пропедевтик нефрология. Андижон 2004 йил.
 31. Пропедевтик гастроэнтерология. Андижон 2004 йил.
 32. Пропедевтик пульмонология. Андижон 2004 йил.
 33. Пневмоник муаммолар. Андижон 2004 йил.
 34. Маънавий ва касбий етук шифокорлар тайёрлаш-давр талаби. Андижон 2004 йил.
- 2005 й
35. Юракнинг ишемик касаллиги. Андижон 2005 йил.
 36. Комотоз холат. Андижон 2005 йил.
 37. Шишларни қиёсий ташхиси ва уларни даволаш. Андижон 2005 йил.
 38. Ички касалликларни рационал даволаш усули. Андижон 2005 йил.
 39. Тизимли васкулитлар. Андижон 2005 йил.
 40. Геморрагик синдромлар. Андижон 2005 йил.
 41. Сурункали панкреатитлар. Андижон 2005 йил.
 42. Бод касаллиги. Андижон 2005 йил.
 43. Артериал гипертония. Андижон 2005 йил.
 44. Ўпка абцесси. Андижон 2005 йил.
 45. Бронхиал астма. Андижон 2005 йил.

46. Юрак мушакларининг ноишемик касалликлари. Андижон 2005 йил.
47. Нафас йўлларининг сурункали яллигланиши. Андижон 2005 йил.
48. Тана хароратини физиологик ва патологик ўзгаришлари. Андижон 2005 йил.
49. Превентив дастурларни тузиш ва жорий этиш. Андижон 2005 йил.
50. Амалий тиббиётнинг биринчи босқичида беморларни умумий парвариш қилиш асослари. Андижон 2005 йил.
51. Номедикаментоз клиник амалиёт. Андижон 2005 йил.
52. Пропедевтик пульмонология ва ангиологиядан ихчамлаштирилган қўлланма. Андижон 2005 йил.
53. Ўткирлашган инфекцион эндокардит. Андижон 2005 йил.
54. Бронхиал астманинг эпидемиологияси. Андижон 2005 йил.
2005 й
55. Касбий малакаларни баҳолаш учун саволлар.(нефрология) Андижон 2006 йил.
56. Касбий малакаларни баҳолаш учун саволлар.(гематология) Андижон 2006 йил.
57. Касбий малакаларни баҳолаш учун саволлар.(клиник текширувлар учун) Андижон 2006 йил.
58. Касбий малакаларни баҳолаш учун саволлар.(кардиология) Андижон 2006 йил.
59. Касбий малакаларни баҳолаш учун саволлар.(пульмонология) Андижон 2006 йил.
60. Касбий малакаларни баҳолаш учун саволлар.(профилактик тиббиёт бўйича) Андижон 2006 йил.
61. Касбий малакаларни баҳолаш учун саволлар.(ревматик касалликлар бўйича) Андижон 2006 йил.
62. Касбий малакаларни баҳолаш учун саволлар.(терапиядаги шошилиш тиббий ҳолатлар бўйича) Андижон 2006 йил.
63. Касбий малакаларни баҳолаш учун саволлар.(гастроэнтерология) Андижон 2006 йил.
64. Касбий малакаларни баҳолаш учун саволлар.(нефрология-лотинча) Андижон 2006 йил.
65. Касбий малакаларни баҳолаш учун саволлар.(экстрагенитал касалликлар бўйича) Андижон 2006 йил.

66. Касбий малакаларни бахолаш учун саволлар.(гематология бўйича-лотинча) Андижон 2006 йил.
67. Касбий малакаларни бахолаш учун саволлар.(профилактик тиббиёт бўйича-лотинча) Андижон 2006 йил.
68. Сурункали бронхитлар. Андижон 2006 йил.
69. Ўзбекистон шароитида ички касалликларнинг салбий омиллари. Андижон 2006 йил.
70. Ўткир нефрологик касалликларнинг эпидемиологияси ва профилактикаси бўйича янги маълумотлар. Андижон 2006 йил.

2007 й

71. Пропедевтик ва клиник гематологиядан таянч билимлар.(лотин тилида) Андижон 2007 йил.
72. Талоқ ва жигар касалликларини аниқлаш ва даволаш усуллари. (лотин тилида) Андижон 2007 йил.
73. Диагностикага оид таянч билимлар ҳақида умумий маълумотлар. (лотин тилида) Андижон 2007 йил.
74. Ревматология ва аллергология бўйича таянч билимлар.(лотин алифбосида) Андижон 2007 йил.
75. Диагностика асослари ва улардан фойдаланиш қодалари. (лотин алифбосида) Андижон 2007 йил.
76. Клиник пульмонология бўйича таянч билимлар. (лотин алифбосида) Андижон 2007 йил.
77. Эндокринология бўйича таянч билимлар. (лотин алифбосида) Андижон 2007 йил.
78. Пульмонологияни пропедевтик илдизлари. (лотин алифбосида) Андижон 2007 йил.
79. Пропедевтик ва клиник гематологиядан таянч билимлар.(лотин алифбосида) Андижон 2007 йил.
80. Пропедевтик гастроэнтерология ва гепатология. (лотин алифбосида) Андижон 2007 йил.
81. Пропедевтик гастроэнтерологиянинг замонавий йўналишлари. (лотин алифбосида) Андижон 2007 йил.
82. Талоқ ва жигар касалликларини аниқлаш ва даволаш усуллари (кирилл ёзувида) Андижон 2007 йил.
83. Клиник кардиологиядан таянч билимлар. (кирилл ёзувида) Андижон 2007 йил.

84. Пульмонологияни пропедевтик илдизлари. (кирилл ёзувида) Андижон 2007 йил.
85. Диагностикага оид таянч билимлар хақида умумий маълумотлар. (кирилл ёзувида) Андижон 2007 йил.
86. Диагностика асослари ва улардан фойдаланиш. (кирилл ёзувида) Андижон 2007 йил.
87. Эндокринология бўйича таянч билимлар. (кирилл ёзувида) Андижон 2007 йил.
88. Пропедевтик гастроэнтерологиянинг замонавий йўналишлари.(кирилл ёзувида) Андижон 2007 йил.
89. Кардиологияни пропедевтик илдизлари. (кирилл ёзувида) Андижон 2007 йил.
90. Клиник пульмонология бўйича таянч билимлар. (кирилл ёзувида) Андижон 2007 йил.
91. Пропедевтик ва клиник нефрология асослари(кирилл ёзувида) Андижон 2007 йил.
92. Ревматология ва аллергология бўйича таянч билимлар. (кирилл ёзувида). Андижон 2007 йил.
93. Антитроботик терапия. Андижон 2007 йил.
94. Миокард инфаркти касаллигидаги беморларни диагностикаси ва давоси.(I қисм) Андижон 2007 йил.
95. Миокард инфаркти касаллигининг ўткир босқичида шошилиш чоралар.(II қисм) Андижон 2007 йил.
96. Миокард инфарктини ўтказгандан сўнгги хаёт.(III қисм) Андижон 2007 йил.
97. Миокард инфарктини диагностикаси ва реабилитациясининг замонавий йўналишлари. Андижон 2007 йил.
98. Беморларни ўрганиш режаси (бемор тарихи). Андижон 2007 йил.

2008 й

99. Беморларни умумий кўриқдан ўтказиш. Андижон 2008 йил.
- 100.Кўкрак қафасини кўриқдан ўтказиш ва пальпация. Андижон 2008 йил.
- 101.Перкуссия бўйича умумий маълумотлар ва унинг техникаси бўйича зарурий маълумотлар. Андижон 2008 йил.
- 102.Юрак касаллиги билан оғриган беморларни текшириш усуллари. Андижон 2008 йил.

- 103.Юракнинг меёрний ва патологик тонлари хақида. Андижон 2008 йил.
- 104.Юракнинг органик ва функционал шовқинлари. Андижон 2008 йил.
- 105.Юрак касаллигидаги беморларни асбоб-ускуналар ёрдамида текшириш усуллари. Андижон 2008 йил.
- 106.Автоматик қўзғалишлар функцияларини бузилишлари. Андижон 2008 йил.
- 107.Юрак қамаллари Андижон 2008 йил..
- 108.Юракнинг митрал нуқсонлари. Андижон 2008 йил.
- 109.Қорин бўшлиғи аъзоларини текшириш бўйича мустақил машгулотлар. Андижон 2008 йил.
- 110.Ошқозон-ичак касалликларида ўтказиладиган лаборатор тахлилларнинг мохияти. Андижон 2008 йил.
- 111.Ошқозон-ичак касалликларидаги беморларни асбоб-ускуналар ёрдамида текшириш. Андижон 2008 йил.
- 112.Гематология бўйича лаборатор тахлилларнинг мохияти. Андижон 2008 йил.
- 113.Юракнинг ишемик касалликлари ва унга қарши кураш йўллари. Андижон 2008 йил.
- 114.Артериал гипертония касаллигини олдини олиш бўйича эслатма-карточка. Андижон 2008 йил.
- 2009 й
- 115.Шифобахш мевалар,полиз ва сабзавот махсулотлари. Андижон2009йил.
- 116.Бош миёда қон айланишининг ўткир бузилиши. Андижон 2009й.
- 117.Хомиладорлик ва туғруққа турли ички касалликларга монеликлар. Андижон 2009й.
- 118.Кардиология амалиётида шошилиш холатларда тез тиббий ёрдамни ташкил этиш. Андижон 2009й.
- 119.Юракнинг сурункали ревматик касаллиги: диагностикаси, ташхислаш, даволаш. Андижон 2009й.
- 120.Ферротерапия ва ферропрофилактикани такомиллаштириш. Андижон 2009й.
- 121.Ревматизм билан оғриган болалар учун даволаш риозати. Андижон 2009й.

122. Миокард инфаркти касаллигида замонавий ташхислаш ва даволаш. Андижон 2009й.

123. Ўткир ревматик иситмани диагностикаси ва ташхислаш. Андижон 2009й.

124. Хомиладорлик ва туғруқда турли ички касалликларга монеликлар (лотинча). Андижон 2009й.

125. Артериал гипертонияни янги диагностик ва даволаш усуллари. Андижон 2009й.

126. Юракнинг митрал нуқсонлари. Андижон 2009й.

127. Ички касалликлар клиникасида клиник, лаборатор ва инструментал текширишлар талқини. Андижон 2009й.

128. Қандли диабет касаллигида интенсив даволаш. Андижон 2009й.

129. Амалиётда шошилиш ҳолатларида тез ёрдамни ташкил қилиш. Андижон 2009й.

130. Бош миёда қон айланишининг ўткир бузилиши (лотинча). Андижон 2009й.

131. Коматоз ҳолатларида шошилиш ёрдамни тамоиллари. Андижон 2009й.

2010 й.

132. Артериал гипертония давосидаги долзарб муаммолар. Андижон 2010й

133. Госпитал инфекцияларда антибиотикотерапияни муқобиллаштириш йўллари. Андижон 2010й

134. Тиббиётнинг бирламчи бўғинларида бета-блокатор ва замонавий кардиологик амалиёт. Андижон 2010й

135. Репродуктив саломатликни мустаҳкамлаш ва баркамол авлодни барпо этиш ишларини такомиллаштиришда янги диагностик ва фармакотерапевтик технологиялар. Андижон 2010й

136. Миокард инфарктининг иккиламчи профилактикасини такомиллаштиришга оид тавсиялар. Андижон 2010й

137. Саломатлик кундалиги (ўзбекча). Андижон 2010й

138. Саломатлик кундалиги (русча). Андижон 2010й

139. Саломатлик кундалиги (лотинча). Андижон 2010й

140. Ички касалликлар пропедевтикаси фанидан маърузалар тўплами. Андижон 2010й

141. Бош оғригини даволаш (ўзбекча). Андижон 2010й

142. Умумий амалиёт шифокори шароитида остеоартроз ва остеопорозни баъзи бир омиллари. Андижон 2010й
143. Ўзини-ўзи даволашда замонавий мегаполис урф-одатлар. Андижон 2010й
144. Кардеологида тиотриазолин. Андижон 2010й
145. Бош оғриғини даволаш (лотинча). Андижон 2010й
146. Клиник амалиётда амоксициллинни янги имкониятлари. Андижон 2010й
147. Остеопороз ва остеоартрозни замонавий полиморфиллиги. Андижон 2010й
148. Умумий амалиёт шифокори шароитида саратонни фармакотерапиясини самарасини яхшилашда амалиётдаги аспектлар. Андижон 2010й
149. Амалиёт аспектлари. Андижон 2010й
150. Умумий амалиёт шифокори шароитида сурункали оғрик муаммоси ва унинг хал қилиш йўллари. Андижон 2010й
2012 й.
151. 3-курс талабалари учун ички касалликлар пропедевтикаси фанидан маърузалар тўплами (II-нашри) 2012й
152. 4-курс талабалари учун факультатив терапиядан маърузалар тўплами 2012й
153. Ички касалликлар пропедевтикаси фанидан амалий машғулотларини интеграл боғланиши 2012й
154. Ички касалликлар пропедевтикаси фанидан маърузаларни интеграл боғланиши 2012й
155. Факультатив терапия фанидан амалий машғулотларни интеграл боғланиши 2012й
156. Факультатив терапия фанидан маърузаларни интеграл боғланиши 2012й
157. Госпитал терапия фанидан амалий машғулотларни интеграл боғланиши 2012й

Чоп этилган рационализаторлик таклифлари Илова-4

1. Нейро циркулятор дистонияда термометрияни қўллаш.
2. Тиббиётнинг бирламчи бўғинларида артериал гипертонияни барвақт аниқлаш йўллари.

3. Қишлоқ шаронтида артериал гипертонияни аниқлашни замонавий усуллари.
4. Профилактик текширишларда аниқланган артериал гипертониядаги шахсларни даволаш.
5. Қишлоқ аҳолиси ўртасида артериал гипертониянинг “охирги нукталари”ни регистри.
6. Артериал гипертониянинг “охирги нукталари”ни бошқа салбий омиллар билан алоқадорлиги.
7. Юрак етишмовчилигининг оғир турларида диуретик терапияни қўллаш усуллари.

Чоп этилган илмий мақола ва тезислар Илова-5
1970 йил

1. Бўқоқли беморларда миокарднинг қисқариш фаолияти. АДТИнинг 15-йиллигига бағишланган анжуман материалларида. Андижон 1970й, 194-195 бетлар

1974 йил

2. Эгизакларда қондаги гепарин ва фибринолитик фаоллик. Ўзбекистон тиббий институтлари марказий илмий текшириш лабораторияларидаги илмий ишлар тўпламида. Самарқанд, 1974й Т-2 91-бет.
3. Эгизакларда ёғларнинг айрим кўрсаткичларини ёшга қараб ўзгариши. Ўзбекистон тиббий институтлари марказий илмий текшириш лабораторияларидаги илмий ишлар тўпламида. Самарқанд, 1974й Т-2 92-бет.

1975 йил

4. Ёғ алмашинувига наслий ва табиий омилларнинг таъсири. Ўзбекистон тиббиёт журналида Тошкент 1975 й №2 43-45 бетлар.
5. Гиперхолестеринэмияни наслияти. Ўзбекистон ёш олимларининг илмий ишлари тўпламида. 1975й, Т-2 65-66 бетлар.
6. Эгизакларда ёғ алмашинуви ва қонни ивиш ва ивишга қарши кўрсаткичларини ёшга қараб ўзгариши. Номзодлик диссертацияси автореферат. Москва 1975й 25-варақ..

1976 йил

7. Наслият ва тиббий омилларнинг ёғ алмашинуви ва қонни ивишига таъсирлари. Грузия ёш олимларнинг илмий ишлари тўпламида. Тбилиси, 1976й 102-103 бетлар.
8. Ички касалликлар пропедевтикаси ва шифокорлар тайёрлаш масалалари. 3та тиббий институтлар олимларининг ўқув жараёнларини такомиллаштиришга бағишланган анжуман материалларида. Андижон 1976 й, 140-141 бетлар.
9. Эгизакларда қонни ивишини ёшга қараб ўзгариши. "Гемокоагуляция тажрибида ва клиникада" деган китобда Краснодар ш. 1976й, 53-54 бетлар.
10. АДТИда кардиология муаммолари яқунлари ва истиқболлари. "Кардиология ва нефрологиянинг долзарб муаммолари" номли тўпламда. Андижон 1976й, 3-4 бетлар.
11. ЮИҚдаги беморларда стенокардия хуружлари сонига оратат калийни таъсири. "Кардиология ва нефрологиянинг долзарб муаммолари" номли тўпламда. Андижон 1976й, 77-78 бетлар.
12. ЭКГ ва артериал қон босимини наслиятга боғлиқлиги. Андижон 1976й, Т-3, 134-135 бетлар.
1977 йил
13. Гиперлиппротеинемиянинг ҳар қил типларида липид алмашинуви ва қонни ивиш кўрсаткичларини боғлиқлиги даражаси. Ўзбекистон тиббийёт журналида, 1977й №2, 45-49 бетлар.
14. Ишлаб чиқариш амалиёти, субординатура, интернатурада координация муаммолари. Ишлаб чиқариш амалиёти ва интернатурани такомиллаштиришга бағишланган илмий анжуман материалларида. Андижон, 1977й, 33-35 бетлар.
15. Ишлаб чиқариш амалиётини самарали ўтказиш масалалари. Ишлаб чиқариш амалиёти ва интернатурани такомиллаштиришга бағишланган илмий анжуман материалларида. Андижон, 1977й, 114-115 бетлар.
16. 3-курсда терапия бўйича ишлаб чиқариш амалиётини ўтказиш масалалари. Ишлаб чиқариш амалиёти ва интернатурани такомиллаштиришга бағишланган илмий анжуман материалларида. Андижон, 1977й, 132-133 бетлар.
17. 3-курсда терапия бўйича ишлаб чиқариш амалиётида ассистентнинг ўрни. Ишлаб чиқариш амалиёти ва

интернатурани такомиллаштиришга бағишланган илмий анжуман материалларида. Андижон, 1977й, 150-151 бетлар.

1978 йил

18. ЮИКда ёғ алмашинуви кўрсаткичларини ўзгаришида наслият ва ёшни роли. “Геронтология ва гериятриянинг долзарб муаммолари” номли тўпламда Тбилиси, 1978 й, 37-38 бетлар.

19. ЮИКдаги беморларда юракнинг қисқариш хусусиятига қалқонсимон без фаолиятини таъсири. “Кардиологиянинг долзарб муаммолари” номли анжуман материалларида. Тошкент, 1978й, 76-79 бетлар.

1979 йил

20. Эгизакларда қонни ивиш кўрсаткичлари. “Ёш олимларнинг амалиётга ҳиссалари” мавзундаги илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон 1979, 84-85 бетлар.

1980 йил

21. Андижон 1-пахта тозалаш заводидаги ишчи-хизматчиларни орасида касалликларни камайтириш чора тadbирлари. “Амалиётга тadbир этилган илмий тadbиротлар” номли тўпламда. Андижон 1980й, 45-46 бетлар.

1981 йил

22. Терапияни ўқитишда графологик структура ва масалалар картасини роли. Ўқув-услубий масалаларга бағишланган анжуман материаллар. Самарқанд, 1981й, 45-46 бетлар.

1982 йил

23. Ҳар хил этник гуруҳларда ЮИКни популяцион-генетик текшириш. IX-Бутунжохон кардиологлар конгресси материалларида. Москва, 1982й 0956.

1983 йил

24. Ўқув жараёнида амалий кўникмаларни яхши ўзлаштириш-ёзги ишлаб-чиқариш амалиётини яхши ўтиш заминидир. Ўқув-услубий масалаларга бағишланган анжуман материалларида. Андижон 1983й 53-54 бетлар.

25. Қишлоқ аholиси ўртасида артериал гипертонияни профилактик текшириш қоидалари. Бутун иттифок кардиологлар анжумани материалларида. Новосибирск, 1983й 259-260 бетлар.

26. Тарқоқ қишлоқ аҳолиси ўртасида артериал гипертония бўйича профилактик текшириш ўтказиш. Ўзбекистон кардиологларини I-съезди материалларида. Тошкент , 1983й 184-185 бетлар.
27. Қишлоқ аҳолиси ўртасида артериал гипертонияни эпидемиологияси. “Артериал гипертония муаммолари” номли тўпламда. Горький, 1983й 23-25бетлар.
28. Тарқоқ аҳоли ўртасида ОИЖни ЭКГ белгиларини тарқалиши. “Ёш мутахасисларни илмий-амалий анжумани” материалларидан. Андижон ш 1983 й 90-91бетлар.
29. Экспериментал атеросклерозда ладигонозид ва диоспонин препаратларини жигар, миокард ва ўтдаги липидларга таъсири. Ёш олимлар илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон 1983й 84-85 бетлар.

1984 йил

30. Эгизакларда ёғ алмашинуви ва гемокоагуляция кўрсаткичларини ёшга қараб ўзгариши. Генетикларнинг Бутуниттифок съезди материалларидан. Киев ш. 1984й 296-297 белар.
31. Тарқоқ қишлоқ аҳолиси ўртасида артериал гипертония тарқалиши. Илмий-амалий анжуман материалларида . Нальчик 1984й 93-96 бетлар.
32. Артериал гипертония профилактикасини ташкил қилишда Фаолларни роли. Андижон 1984й 59-61бетлар.

1985йил

33. Қишлоқ шароитида ўсмирлар ва уларни ота-оналарида артериал босимни ўрганиш. Терапевтик архив ,1985 й №1 58-61 бетлар.
34. Бўйин остеохондрози билан бирга кечган артериал гипертонияни кечиши. Илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон 1985й 100-101бетлар.
35. Артериал гипертонияни аниқлашни услубий томонлари ва унинг дастури Кардиологияга бағишланган халқаро анжуманда. Москва , 1985й №0759.

1986 йил

36. Ташкилий мезонлар ва қишлоқ аҳолиси ўртасида артериал гипертонияни иккиламчи профилактикасини дастлабки натижалари. “Гипертония касаллиги ва артериал

гипертониялар”номли тўпламда. Тошкент ш. 1986 й 53-57бетлар.

37. Кексаларда артериал гипертонияда гипотензив терапияни самарадорлиги. Илмий-амалий анжуман материалларида . Андижон 1986й 129-130бетлар.

1987 йил

38. Аҳолини диспансеризацияси-ногиронлик профилактикаси асоси. Ўзбекистонда ВТЭК ва ВККнинг I-съезди материалларида. Тошкент,1987й 296-297бетлар.

39. Ўқитишда харбий ватанпарварликни тарбия масалалари. Илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон,1987й 77-78бетлар.

40. Харбий ватанпарварлик тарбиясида партия ва камолот комиталларининг роли. Илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон,1987й 75-76бетлар.

41. I-III курс талабаларининг этик ва деонтологик тарбияси. Илмий-амалий анжуман материалларидан. Андижон,1987й 153-154бетлар.

42. Ички касалликлар пропедевтикасини мустақил тайёргарлик пайтида бирламчи харакат картасини аҳамияти. Илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 1987й 155-156бетлар.

43. Чортоқ санаториясида миокард инфаркти касаллигидаги беморларни физик реабилитациясини самарадорлиги. Даволаш риёзати бўйича Бутуниттифок III-съезди материалларида. Ростов-дон ,1987й 73-74бетлар.

1988 йил

44. Зотилжамда дезинтоксикацион терапия. Илмий-амалий анжуман материалларидан. Андижон, 1988й 54-55бетлар.

45. Профилактик текширувларда артериал гипертонияни босқичма босқич даволашни самарадорлиги. Ўзбекистон кардиологларининг II-съезди материалларида. Тошкент , 1988 й 106-107бетлар.

46. Артериал гипертония эпидемиологияси ва қишлоқ аҳолиси ўртасида артериал гипертонияни иккиламчи профилактикаси. Ўзбекистон тиббиёт журнали. 1988й №7 3-6бетлар.

47. Ўрта тиббиёт ходимларининг артериал гипертония профилактикасидаги иштироклари. “фельшер ва акушер” журнали. Москва, 1989й №7 3-4бетлар.

1989 йил

48. Ахолини профилактик текширувларга тайёргарлик даражаси. Илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон,1989 й 90-91бетлар.

49. Артериал гипертония профилактикасида эпидемиологик ҳолатни динамикаси. Илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон ,1989 й 91-92бетлар.

1990 йил

50. Артериал гипертонияни иккиламчи профилактикаси ва уни самарадорлигини ошириш йўллари. Илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон 1990 й 257бет.

51. Қишлоқ шароитида артериал гипертонияни диспансеризацияси. Илмий-амалий анжуман материалларида. Горький,1990й 54-58бетлар.

52. Дастлабки ҳаракат картасини ички касалликлар пропедевтикаси кафедрасидаги мустақил дарсларда қўллаш тажрибаси. Илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон ,1990 й 155-156бетлар.

1991 йил

53. Қишлоқ ахоли ўртасида зарарли одатлар ва юқори вазинни тарқалиши. Илмий-амалий анжуман материалларида. Тошкент, Т-1,235-236бетлар.

54. Ошқозон ва 12-бармоқли ичак ярасида “денол” препаратини қўллаш натижалари. . Илмий-амалий анжуман материалларида . Тошкент, Т-2, 177бет.

55. ЮИКни турли кўринишларида физик реабилитация. Илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 1991 й 45-46бетлар.

1992 йил

56. Шифокорлар тайёрлашда деонтологик тарбиянироли. Илмий-амалий анжуман материалларидан. Андижон 1992 й 87бет.

57. Тарқоқ қишлоқ ахоли ўртасида артериал гипертонияни тиббий самарадорлигини баҳолаш. Илмий-амалий анжуман материалларида. Олма-ота , 1992й, 6-8бетлар.
58. Қишлоқ шароитида артериал гипертонияни барвақт аниқлаш ва уни диспансеризацияси.Илмий-амалий анжуман материалларидан. Олма-ота , 1992й, 6-8бетлар. 1992й, 56бет.
1993 йил
59. Қишлоқ ахли ўртасида артериал гипертонияни тарқалиши ва уни профилактикаси самарадорлигини ўрганиш. (5-йиллик кузатув натижалари) Марказий Осие кардиологларини I-съезди материалларида. Бишкек ,1993й 48 бет.
60. Спорт маҳсулотлари фабрикасида тиббий гимнастика. Халқаро илмий анжуман материалларида. Андижон ,1993й 63 бет.
61. “Водник” санаториясида қон-томир патологиясидаги беморларни физик реабилитацияси. Халқаро илмий анжуман материалларида. Андижон ,1993й 55 бет.
62. Сурункали бронхитдаги беморларни этапли реабилитацияси. Халқаро илмий анжуман материалларида. Андижон ,1993й 58 бет.
63. Сурункали бронхитдаги беморларни физик реабилитацияси. Халқаро илмий анжуман материалларида. Андижон ,1993й 17 бет.
64. Талабаларга поликлиника ҳужжатларини таништиришнинг такомиллаштириш йўллари. Ўқув-услубий анжуман материалларида. Андижон 1993й 41 бет.
65. “Ирмаш” заводида ишчи хизматчиларга тиббий хизмат кўрсатиш йўллари. Ўқув услубий анжуман материалларида. Андижон 1993й 79 бет.
66. Талабаларга диспансеризация мақсадларини ўргатишни такомиллаштириш усуллари. Ўқув услубий анжуман материалларида. Андижон 1993й 47 бет.
67. Қишлоқ популяциясида артериал гипертонияни эпидемиологияси ва иккиламчи профилактика самарадорлиги. Илмий анжуман материалларида. Москва , 1993й 35-36 бетлар.
1994 йил
68. “Охирги нуқталар” асосида қишлоқ ахли ўртасида ўтказилган артериал гипертония профилактикасини

самарадорлигини ўрганиш. Марказий Осиё давлатларининг ички касалликлар бўйича I-конгресси материалларида. Тошкент, 1994й 82бет

1995 йил.

69. Қишлоқ ахли ўртасида артериал гипертонияни барвақт аниқлашда қайта скрининг ўтказишни аҳамияти. Марказий Осиё тиббиёт журнали. Бишкек, 1995й 110 бет.
70. Тиббиётнинг бирламчи бўғинларида артериал гипертонияни барвақт аниқлаш ва даволаш. Марказий Осиё тиббиёт журнали. Бишкек, 1995й 116 бет.
71. Қишлоқ ахли ўртасида артериал гипертонияни медикаментоз профилактикаси. Марказий Осиё тиббиёт журнали. Бишкек, 1995й 117 бет.
72. 10% танланган гуруҳни текширишнинг аҳамияти. Марказий Осиё тиббиёт журнали. Бишкек, 1995й 121 бет.

1996 йил

73. Артериал гипертонияни иккиламчи профилактикасида эпидемиологик ҳолатни ўрганиш. III-халқро илмий анжуман материалларида. Бишкек ш. 1996й 153 бет
74. Қишлоқ ахли ўртасида артериал гипертонияни дағи беморларда ЭКГ ўзгаришларини тарқалиши. III-халқро илмий анжуман материалларида. Бишкек, 1996й 157 бет
75. Артериал гипертоникни мунтазам даволаш жараёнида гипотензив давони самарадорлиги. III-халқро илмий анжуман материалларида. Бишкек, 1996й 147 бет.
76. Қишлоқ ахли ўртасида артериал гипертонияни тарқалиши даражаси. III-халқро илмий анжуман материалларида. Бишкек, 1996й 144 бет
77. Артериал гипертонияни бирламчи текшириш натижалари. III-халқро илмий анжуман материалларида. Бишкек, 1996й 147 бет.

1997 йил

78. Қишлоқда тиббиётнинг бирламчи бўғинларида артериал гипертония профилактикасини ўтказиш хусусиятлари. Илмий амалий анжуман материалларида. Тошкент, 1997й 25-27 бетлар.

79. Қишлоқ ахли ўртасида артериал гипертонияни профилактикасини ўтказиш йўллари. Илмий амалий анжуман материалларида. Тошкент, 1997й 27-29 бетлар.
80. Талаба ёшлар ва маънавий масалалари. . Илмий амалий анжуман материалларида. Андижон, 1997й 1 бет.
1998 йил
81. Амбулатор шароитда артериал гипертонияни профилактик давоси. . Илмий амалий анжуман материалларида. Тошкент , 1998й 64-65бетлар.
82. Артериал гипертонияни профилактикасини ўтказишда бемор билан тиббиёт ходимларини муносабати. Республика илмий анжуманмда. Андижон, 1998й 5 бет.
83. Амбулатор шароитда артериал гипертонияни давосини қўллашдаги вариантлар. Республика илмий анжуманида. Андижон , 1998й 86 бет.
84. Қишлоқ ахли ўртасида артериал гипертонияни салбий омиллари. . Республика илмий анжуманида. Андижон, 1998й 87 бет.
85. Қишлоқ шароитида ўлим структураси. Республика илмий анжуманида. Андижон,1998й 101 бет. .
86. Юрак хасталигидаги ўлимни йилнинг ойлари ва хафтанинг кунларига боғлиқлиги. Республика илмий анжуманида. Андижон , 1998й 102 бет.
1999 йил
87. Артериал гипертонияни даволаши схемаларни бир-бирдан афзалликлари. Илмий анжуман материалларида. Ош , 1999й 105 бет.
88. Артериал гипертонияга қарши кураш дастурини бажариш жараёнидаги ўлим кўрсаткичлари. Илмий анжуман материалларида. Ош ,1999й 108 бет.
89. Қишлоқ ахли ўртасида артериал гипертониянинг салбий омиллари. . Илмий анжуман материалларида. Ош , 1999й 110 бет.
90. Қишлоқ ахли ўртасида артериал гипертонияни даволашда мунтазамликни роли. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 1999й 25 бет.

91. Артериал гипертонияни аниқлашда қайта скрининг ўтказишнинг аҳамияти. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 1999й 69 бет..
92. Артериал гипертония бўйича бирламчи текшириш вақтидаги эпид ҳолат. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 1999й 70 бет.
93. Юрак ишемик касалликларида гирудотерапия. Марказий Осиё тиббиёт журнали. 1999й 94-95 бет.
94. Аёл ибоси билан чиройли Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 1999й 37-38 бетлар.
95. Тўғри тарбия-оилабахтининг асоси. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 1999й 38-39 бетлар.
96. Савоб олмоқ-олий жаноб фазилат. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 1999й 20 бет.
97. Икки нукта орасидаги энг қисқа қўл Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 1999й 11бет.
2000 йил
98. Тил жароҳатлари. Илмий анжуман материалларида. Андижон, 2000й. 125 бет.
99. Алишер Навоий ва тиббиёт. Илмий анжуман материалларида. Андижон , 2000й. 134-135бетлар.
100. Дилни дилга улайдиган бахт кўприги. Илмий анжуман материалларида. Андижон , 2000й. 135-136 бетлар.
101. Популяцион текшириларда беморлар реабилитацияси. Ўзбекистон кардиологларининг IV създи материалларида. Тошкент , 2000й 113 бет.
102. Артериал гипертоняда реабилитация самарадорлигини аниқлаш. Ўзбекистон кардиологларининг IV създи материалларида. Тошкент, 2000й 115 бет.
2001 йил
103. Идеопатик гипертрофик субаортал стеноз. Марказий Осиё тиббиёт журнали. Бишкек, 2001й 107 бет.
104. Митрал клапан варақларидаги пролапс синдром. Марказий Осиё тиббиёт журнали. Бишкек , 2001й 22 бет.
105. Миллий удум ва кадрятларимизни тиклаш замон талаби. Илмий анжуман материалларида. Фарғона, 2001й. 52 бет.

106. Митрал клапан пролапсида эходиагностика. . Илмий анжуман материалларида. Фарғона, 2001й. 530 бет.
 107. Субаортал сенозни эходиагностика. . Илмий анжуман материалларида. Фарғона, 2001й. 563 бет.
 108. Нормал артериал босимда ва артериал гипертониядаги шахсларда ЭКГ ўзгаришлари ва стенокардияни частотаси. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2001й 63 бет.
 109. Қишлоқ шароитида артериал гипертонияни бирламчи профилактикаси. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон , 2001й 63 бет.
 110. Қишлоқ шароитида артериал гипертонияни эпидемиологик босқичлари. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2001й 64 бет.
 111. Популяцион текширишлардаги артериал гипертонияни давоси ва профилактикаси. Илмий-амалий анжуман материалларида. Москва, 2001й 34 бет.
 112. Қишлоқ шароитида артериал гипертонияни давоси ва профилактикасини самарадорлигини аниқлаш. Илмий-амалий анжуман материалларида. Москва, 2001й 42 бет.
 113. Юрак етишмовчилигидаги кекса беморларни медикаментоз давоси. Илмий-амалий анжуман материалларида. Москва, 2001й 152 бет.
 114. Меҳнат ҳар бир жонзот учун зарур машғулот. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2001й 63 бет.
 115. Бўлажак шифокорларга ўғитлар. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2001й 63 бет.
- 2002 йил
116. Туғиш ёшидаги аёлларда кальций дизониясини эпидемиологияси. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2001й 98 бет.
 117. Умумий амалиёт шифокорларини деонтологик тарбияси. Республика илмий анжумани материалларида. Тошкент, 2002й 76-83 бетлар.
 118. Қишлоқ врачлик пунктида артериал гипертонияни барвақт аниқлаш, даволаш ва олдини олиш йўллари. Республика

- илмий анжумани материалларида. Тошкент, 2002й 73-76 бетлар.
119. Эпидемиологик текширишларда аниқланган артериал гипертониядаги беморларни реабилитацияси. Марказий Осиё кардиологлари Ассоциациясининг IV конгресси материалларида. Бишкек ,2002й 89 бет.
 120. Артериал гипертония реабилитациясини самарадорлигини ўрганиш масалалари. Марказий Осиё кардиологлари Ассоциациясининг IV конгресси материалларида. Бишкек ,2002й 89 бет.
 121. Наркомания ва токсикоманияни профилактикаси. "Авиценна" номли халқаро илмий-амалий журналда. Тошкент, 2002й №1-2, 46 бет.
 122. Абу Али Ибн Синонинг соғлом авлод тарбиясидаги сабоклари. "Авиценна" номли халқаро илмий-амалий журналда. Тошкент, 2002й №1-2, 28 бет.
 123. Ялпи тиббий кўрикларда аниқланган артериал гипертонияни реабилитацияси. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Тошкент, 2002й 73 бет.
 124. Артериал гипертонияда реабилитацияни самарадорлик натижаси. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Тошкент, 2002й 72 бет.
 125. Артериал гипертония профилактикасини ташкил қилишда скрининг текширувини роли. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Тошкент, 2002й 69 бет.
 126. Оралиқ артериал босимни ЮИҚнинг ҳар хил турлари билан боғлиқлиги. . Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Тошкент, 2002й 57 бет.
 127. Ўсмирларни репродуктив саломатлигини тиклаш-давр талаби.Илмий- амалий анжуман материалларида. Андижон, 2002й 78-79 бетлар.
 128. Репродуктив саломатлик махсули. Илмий- амалий анжуман материалларида. Андижон, 2002й 79-80 бетлар.
 129. Ўткир коронар синдромни метеорологик омилларга боғлиқлик даражаси. Республика илмий- амалий анжуман материалларида. Тошкент, 2002й 78 бет .

130. Кексалардаги артериал гипертониядаги охириги нукталарга метеомилларни таъсири. Республика илмий- амалий анжуман материалларида. Тошкент, 2002й 79 бет .
2003 йил
131. Тамаки чекишнинг юрак, қон-томир тизимига таъсири. “Умумий амалий врач хабарлари” номли журналда. 2003й, №1 54-55 бетлар.
132. Захм касаллиги кечишида ички аъзолар ва асаб тизимидаги ўзгаришлар. Республика илмий- амалий анжуман материалларида. Андижон, 2003й 60бет.
133. Юрак ишемик касаллигида респиратор инфекцияни таъсири. Республика илмий- амалий анжуман материалларида. Андижон, 2003й 156бет.
134. Атеросклероз ва унинг асоратларини пайдо инфекциянинг роли. Республика илмий- амалий анжуман материалларида. Андижон, 2003й 135бет.
135. OSKE усулини амалиётда қўллаш. Халқаро илмий-амалий анжуман материалларида. Олма-ота, 2003й 37 бет .
136. Клиник кафедраларда талабаларнинг мустақил ишларини ташкил қилиш қўллари.Халқаро илмий-амалий анжуман материалларида. Олма-ота, 2003й 58 бет .
137. Эссенциал гипертониядаги кекса шахсларда “диротон” препаратини қўллаш ва уни самарасини ўрганиш натижалари. Халқаро илмий-амалий анжуман материалларида. Олма-ота, 2003й 182 бет.
138. Шифокор этикасини спецификаси. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Тошкент, 2003й 52 бет .
139. Ўқиш жараёнида этика ва деонтология йўсинлари .Республика илмий- амалий анжуман материалларида. Тошкент, 2003й 62 бет .
140. Устоз ўғитлари. Республика илмий- амалий анжуман материалларида. Тошкент, 2003й 66 бет .
2004 йил
141. Ахоли ўртасида ревматизмни тарқалиши. Республика илмий- амалий анжуман материалларида. Тошкент, 2004й 32-33 бетлар.
142. Репродуктив ёшдаги аёлларда ревматик юрак иллатлари ва артериал гипертонияни популяцион текшириш. Республика

илмий- амалий анжуман материалларида. Тошкент, 2004й 133-134 бетлар.

143. Ревматик касалликлардаги беморларда кон гурухи ва HeA антигени ассоциациясини ўрганиш. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Тошкент, 2004й 186-187 бетлар.
144. Оила ва наркомания муаммолари. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2004й 116-117 бетлар.
145. Ким қаришни хохламайди? Республика илмий- амалий анжуман материалларида. Андижон, 2004й 114-116 бетлар.
146. Оилада аёл алкоголизмини психологик иқлимга таъсири. Республика илмий- амалий анжуман материалларида. Андижон, 2004й 17-19 бетлар.

2005 йил

147. Ибн Сино меросида деонтология масалалари. Илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2005й 217бет.
148. Шифокорга хос фазилатлар Илмий- амалий анжуман материалларида. Андижон, 2005й 219бет.
149. Шифокорга ёт фазилатлар Илмий- амалий анжуман материалларида. Андижон, 2005й 222бет.
150. Шифокорлик-инсонпарварлик касбидир. Илмий- амалий анжуман материалларида. Андижон, 2005й 224бет.
151. Профессор Ю.О.Отабековнинг ибратли ҳаёт йўли. . Илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2005й 247бет.
152. Автомобил ишлаб чиқарувчилар орасида юрак,кон-томир касалликлари бўйича скрининг текшируви. “Мустақил давлатлар кардиологияси”номли журналда. Тошкент, 2005й 160-161 бетлар.
153. Артериал гипертонияни тарқалишии ва медикаментоз профилактика натижалари. “Мустақил давлатлар кардиологияси”номли журналда. Тошкент, 2005й 160-161 бетлар.
154. Салбий омиллари мавжуд бўлган шахсларда юрак касалликларини кечиши. “Мустақил давлатлар кардиологияси”номли журналда. Тошкент, 2005й 193 бет.

155. Автомобилсозларда юрак, қон-томир касалликларини эпидемиологияси. "Мустақил давлатлар кардиологияси" номли журналда. Тошкент, 2005й 193 бет.
156. Огир ўтувчи бронхиал астма ва ўткир зотилжамларни клиник ифодаланишларига қуёш ёғдуси нобарқарорлигининг таъсир механизми. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Бухоро, 2005й 449 бет.
- 2006 йил
157. Туғма юрак иллатларининг салбий омиллари. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2006й 449 бет.
158. Қишлоқ ахли ўртасида артериал гипертонияга қарши ялпи профилактик текширишларни ўтказиш. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2006й 201 бет.
159. Қишлоқ ахли ўртасида ўтказилган артериал гипертония профилактикасини самарадорлиги. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2006й 200-201 бет.
160. Узоқ умр кўрувчиларда сурункали ноинфекцион касалликлар. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2006й 269-270 бет.
161. Ўткир миокард инфарктида солкосерил препаратини қўллаш тажрибаси. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2006й 372-373 бет.
162. Ички касалликлар пропедевтикаси кафедрасининг илмий ҳаётидан бир кун. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2006й 373-374 бет.
163. Қишлоқ ахли ўртасида артериал гипертонияни скрининг усулида текшириш натижалари. "Лимфология" журнали 2006й №1 86-88бетлар.
164. Қишлоқ ахли ўртасида артериал гипертония профилактикасини ўтказишга доир масалалар. "Лимфология" журнали 2006й №1 88-92бетлар.
165. Шифокор деонтологияси. "Лимфология" журнали 2006й №3 93-97бетлар.

2007 йил

166. Миокард инфаркти бўйича стационар ўлим кўрсаткичлари. "Украина тиббиёт журнали". 2007й №928-30 бетлар.

167. Ўткир зотилжамни амбулатор диагностикаси ва давоси. "Лимфология" журнали 2007й №3 93-97бетлар.
168. Наркоманияни номедикаментоз давоси. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2007й 67 бет.
169. Юрак ишемик касалигида вазилипан ва симгални гиполлипидемик фаоллиги. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Тошкент, 2007й 68 бет.
170. Гипертоник криз туфайли келиб чиққан ҳолатларни диагностик алгоритми. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Тошкент, 2007й 32 бет.
171. Гипертоник кризни келтириб чиқарувчи социал омиллар. Илмий-амалий анжуман материалларида. Иркутск, 2007й 12 бет.
172. Гипертоник кризни бошқа омиллари Илмий-амалий анжуман материалларида. Иркутск, 2007й 20 бет.
173. Темир етишмовчилиги ҳолатини салбий омиллари. Республика илмий-амалий анжуман материалларида Андижон. 2007й 34 бет.
174. Ўсмирларда темир етишмовчилиги ҳолатини прогнози. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон. 2007й 60 бет.
175. Автомобилсозларда темир етишмовчилиги ҳолатини салбий омиллар билан боғлиқлиги. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон. 2007й 69 бет.
176. Ўсмирдаги темир етишмовчилиги ҳолатида овқат рациони. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон. 2007й 92 бет.
177. Ўзбекистонда тарқок аҳоли ўртасида салбий омилларни тарқалиши. "Россия тиббиёт журнали" 2007й, №2 34-35 бетлар.
178. Ўзбекистонда тиббиёт илми тарихи ва ички касалликлар фани ривожига катта хисса қўшган олимлар. Илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2007й 96 бет.
179. Гипертония касалигини даволашда бемор ва тиббиёт ходимларининг ҳамкорлиги. Илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2007й 129 бет.
180. Этодин форте препаратини ревматоид артрит ва артрозо-артритларда қўллаш. Илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2007й 194 бет.

2008 йил

181. Асосий сурункали ноинфекцион касалликларни салбий омиллари. Ўзбекистон терапевтларининг 5-създи материалларида. Тошкент, 2008й 220-221 бетлар.
182. Гелиогеографик ўзгаришларда кардиопульмонал касалликларни тахлили. Ўзбекистон терапевтларининг 5-създи материалларида. Тошкент, 2008й 112-113 бетлар.
183. Фаргона водийси шароитида кардиореспиратор касалликларни ривож ва кечиши. Ўзбекистон терапевтларининг 5-създи материалларида. Тошкент, 2008й 113 бет.
184. Экзоген ва эндоген салбий омиллари мавжуд бўлган шароитда сурункали ноинфекцион ички касалликларни кечиши. "Лимфология" журнали 2008й №2 37-40бетлар.
185. Ўсмирларда привентив тиббиёт масалалари. "Лимфология" журнали 2008й №2 16-23бетлар.

2009 йил

186. Артериал гипертониянинг айрим салбий омилларини қишлоқ ахли ўртасида тарқалганлик даражаси. Илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2009й 34 бет.
187. ЮИК билан бирга кечкан гипертония касалликларини даволаш натижалари. Илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2009й 73 бет.
188. Гипертония касаллигини қон айланиш типига қараб даволаш . Илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2009й 76 бет.
189. Ўзбекистонда ички касалликлар бўйича мактаб яратган олимлар. . Илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2009й 90 бет.
190. Табиат касалланса инсон касалланади. . Илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2009й 137 бет.
191. Экология ва миллий удумларимиз. Илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2009й 139 бет.
192. Қишлоқ шароитида артериал гипертония бўйича "охирги нуқтаалар"ни йиғиш қоидалари.Илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2009й 175бет.
193. Микро-макроэлементли гемеостазни хиссобога олган ҳолда наркоманияда нафас тизими касалликларини аниқлаш.

- Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2009й 350-351бетлар.
194. Наркоманияда гастродуоденал касалликларни клиник кечиши. Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2009й 351-352бетлар.
195. Артериал гипертония профилактикасида бемор билан тиббиёт ходими ўртасидаги ҳамкорликни ахамияти. Ёш олимлар илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2009й 21бет.
196. Артериал гипертония профилактикасида ўрта тиббиёт ходимларининг роли. Ёш олимлар илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон, 2009й 21-22бетлар.
197. Наркоманларда нафас тизими касалликларини аниклаш. Республика илмий анжуманида. Андижон 2009й 351-352 бетлар.

2010 йил

- 198.Гиёҳвандлик фонида АГни келиб чиқиши. Ўзбекистон кардеология журнали. 2010й 160-бет
- 199.Гиёҳвандликка берилган аҳолида АГни эпидемиологик хусусияти. Ўзбекистон кардеология журнали. 2010й 200-бет
- 200.Турли аҳоли гуруҳларида гипертоник кризнинг тарқалиши. Ўзбекистон кардеология журнали. 2010й 202-бет
- 201.Гипотоник ҳолатни ҳар хил турларини кечиши. „Врач аспирант“ журнали. 2010й 13-19 бетлар
- 202.Андижон шаҳрида бронхал астмани эпидемиологияси. „Ўрта Осиё пульмонологлар Ассоциациясининг хабарномаси“ журнали. 2010й 134-135 бетлар
- 203.Хаво нисбий намлигининг тебраниш даври. „Ўрта Осиё пульмонологлар Ассоциациясининг хабарномаси“ журнали. 2010й 138-139 бетлар
- 204.АГни замонавий таснифи. „Ўрта Осиё пульмонологлар Ассоциациясининг хабарномаси“ журнали. 2010й 60-65 бетлар
- 205.Гипертоник кризларни келиб чиқишига алоқадор хатар омилларни қисқич таснифи. Республика илмий анжуманида. Фарғона 2010й 202 бет
- 206.Гипертоник кризларни Фарғона водийси шароитида келиб чиқиш сабаблари. Республика илмий анжуманида. Фарғона 2010й 203 бет

207. Шошилинч ва тез тиббий ёрдам шифохоналарида ошқозон ярасини фармакоэпидемиологияси. Республика илмий анжуманида. Фаргона 2010й 221 бет
208. Наркоманларда ўпка касалликлари эпидемиологияси. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 160 бет
209. Гастродуоденал касалликларнинг салбий омилларини тарқалиши. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 84 бет
210. Наркоманларда гастродуоденал касалликлар. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 189 бет
211. Наркоманларда ошқозон яраси олди холатлари. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 213 бет
212. Гастродуоденал касалликларда овқатланиш ритминини бузилиши. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 238 бет
213. Гастродуоденал касалликларга наркоманларда ўзига хос кечиши. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 239 бет
214. Гастродуоденал касалликлари бор наркоманларда аввал кечган касалликлар. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 254 бет
215. Гастродуоденал касалликларни наркоманларда эпидемиологик омилларини тарқалиши. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 255 бет
216. Наркоманларда ўпка касалликларини кечиши. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 262 бет
217. Репродуктив ёшдаги аёлларда АГни тарқалиши. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 7 бет
218. Хомилдорларда темир танкислиги холатлари. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 83 бет
219. Репродуктив ёшдаги аёлларда нолипид факторларни тарқалиши. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 84 бет
220. Репродуктив ёшдаги аёлларда АГни тарқалиши. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 93 бет
221. Репродуктив ёшдаги аёлларда экстрагенитал касалликларни тарқалиши. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 35 бет

222. Репродуктив ёшдаги аёлларда артериал гипотонияни тарқалиши. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 92 бет
223. Репродуктив ёшдаги аёлларда экстрагенитал касалликларни аниқлаш ва баҳолаш. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 93 бет
224. Аёлларда экстрагенитал касалликларни динамикаси. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 97 бет
225. Репродуктив ёшдаги аёлларда ортикча вазнининг тўпланиши. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 98 бет
226. Репродуктив ёшдаги аёлларда гломерулопатияларни тарқалиши. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 122 бет
227. Репродуктив ёшдаги аёлларда экстрагенитал касалликларни салбий омилларини тарқалиши. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 124 бет
228. Репродуктив ёшдаги аёлларда медикосоциал омилларни тахлили. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 128 бет
229. Репродуктив ёшдаги аёлларда дислиппротеидемиянинг тарқалиши. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 129 бет
230. Репродуктив ёшдаги аёлларда гломерулопатияларнинг авж олиши. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 168 бет
231. Репродуктив ёшдаги аёлларда бронхиал астманинг клиник кўриниши. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 170 бет
232. Соғлом авлод тарбиясида Ибн Сино сабоклари. Республика илмий анжуманида. Андижон 2010й 53 бет
233. АГни замонавий давоси „Врач аспирант“ журнали. 2010й 77-80 бетлар.

2011 йил

234. Юрак, қон-томир касалликларида липид омилларининг аҳоли ўртасида тарқалиши. Теоритик ва клиник тиббий журнал. 2011й №2 29-31 бетлар
235. Клинико-популяцион ва фармакоэпидемиологик текширишларда сурункали юрак етишмовчилигини кечиши ва даври. Теоритик ва клиник тиббий журнал. 2011й №2 43-46 бетлар

236. Андижон шаронтида ностабил стенокардиани клиник кечиши. „Ўзбекистон теоритик хабарномаси“ журнали. 2011й 9 бет
237. АГ ва унинг хатар омиллари. „Педиатрия“ журнали. 2011й 11-12 бет
238. ВИЧ инфекцияси бор ахоли ўртасида нос ва тамаки чекишни таркалиши. Республика илмий анжуманида. Андижон 2011й 388 бет
239. Фаргона водийси шаронтида ВИЧ инфекцияси бор шахсларда ўпкани обструктив касалликларини таркалиши. Республика илмий анжуманида. Андижон 2011й 404 бет
240. ВИЧ инфекцияси бор шахсларда бронхиал обструктив синдромларни таркалиши. Республика илмий анжуманида. Андижон 2011й 405 бет
241. ВИЧ инфекцияси бор шахсларда хатарли омиллардан наслиятни, вазн огирликни таркалиши. Республика илмий анжуманида. Андижон 2011й 415 бет
242. ВИЧ инфекцияси бор ахоли ўртасида социал-иштимой омилларни таркалиши. Республика илмий анжуманида. Андижон 2011й 417 бет
243. Хатарли омиллар ва артериал гипотония. Санитария, гигиена ва касб касалликлари илмий-текшириш институтининг илмий тўпламида. Тошкент 2011й 129 бет
244. ВИЧ инфекцияси бор ахоли ўртасида ўпканинг сурункали обструктив касалликларини салбий омиллар билан алоқадорлиги. Республика илмий анжуманида. Андижон 2011й 462 бет

2012 йил

245. Уюшган ўсмирлар популяциясида сурункали пиело нефрит структураси тафсифи “Тиббиётнинг долзарб муаммолари ” мавзусидаги Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон 2012 й 164 бет
246. Тиббиёт фидоиси “Тиббиётнинг долзарб муаммолари ” мавзусидаги Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон 2012 й 167 бет
247. Наркоманларда яширин темир ва темир танқислиги камқонлигидаги биохимик кўрсаткичларни таркалиши. “Тиббиётнинг долзарб муаммолари ” мавзусидаги Республика

илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон 2012 й 187 бет

248. Наркоманларда овқатланиш жараёнининг ўзига хос хусусиятлари-камқонликни салбий омилдир “Тиббиётнинг долзарб муаммолари ” мавзусидаги Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон 2012 й 193 бет

249. Наркоманларда дизиниқ холатларни темир танқислиги камқонлиги билан алоқадорлиги “Тиббиётнинг долзарб муаммолари ” мавзусидаги Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон 2012 й 194 бет

250. Наркоманларда темир танқислиги камқонлигини салбий омилларини аниқлаш “Тиббиётнинг долзарб муаммолари ” мавзусидаги Республика илмий-амалий анжуман материалларида. Андижон 2012 й 290 бет

Илмий маслаҳатчилигимда бажарилган номзодлик диссертациялари

Илова-6

1.Рахмонов Абдулазиз

„Дизиниқ ва уни туғиш ёшдаги аёллар ортасида экстрагенитал касалликларни тарқалиши даражасига алоқадорлик хусусиятлари” 2001й

2.Умурзаков Ойбек Турғунбоевич

„Иқлимий-метеорологик омилларнинг ўткир нефрологик холатларни кечишига таъсирлари” 2005й

3.Шокиров Шухрат Тўхтасинович

„Нобарқарор, кучли континентал иқлимий шароитда бронхиал астманинг оғир ўтувчи шаклларини тарқалиши, ривож ва клиник кечиши” 2006й

4.Муҳиддинов Раҳматилло Убайдуллаевич

„Сурункали бронхитларни тарқалиши ва уларни Фарғона водийси метеошароитларга боғлиқ холда клиник кечиши ҳамда профилактикаси хусусиятлари” 2006й

5.Юлдашев Рафиқ Нуманович

„Меҳнатга лаёқатли тарқоқ аҳоли ўртасида буйрак касалликларини тарқалиши, уларнинг салбий омиллари ва профилактикасининг хусусиятлари” 2010й

6.Хожирахматов Нурбек Бозорович

„Преулцероз холатлар ва яра касаллигини ишга лаёқатли аҳоли популяциясида тарқалиши ҳамда фармакоэпидемиологияси” 2011й

“Маънавият” рукида чоп этилган рисоалар Илова-7

1. Маънавий ва касбий етук шифокорлар тайёрлаш-давр талаби. 2004й.
2. Устоз шифокорнинг ҳикматлари. (I нашри) 2007й.
3. Шифокор деонтологияси. 2007й .
4. Устоз шифокорнинг ҳикматлари. (тўла нашри) 2008й .
5. Кўнгил табиблари. 2008й .
6. Шифокор маънавияти.2008й .
7. Эл-юрт ардоқлаган олим. 2009й .
8. Фарзанд ва набираларимга айтганларим. 2010й.
9. Тил-қалб кўзгуси.2010й.
10. Ҳаёт сабоқлари.2010й.
11. Оила маънавияти.2010й.
12. Миллий удум ва кадриятларимиз.2010й.
13. Донолар бисотидан. 2012й
14. Ибратли ривоятлар. 2012й
15. Қиз фарзандлар учун. 2012й
16. Ўғил фарзандлар учун. 2012й
17. Ҳаётнинг ўзи сабоқ 2012 й

„Маънавият” рукида чоп этилган мақолалар Илова-8

1. Ўқиш, ўқиш ва яна ўқиш. 1978й 10 апрел, “Медик” газетаси.
2. Гипертония касаллиги профилактикаси. 1978й 29 май. “Медик” газетаси.
3. Профилактика-бош мезон. 1987й 22декр, “Андижанская правда”.
4. Мени дўстларимдан асра, душманларимни ўзим биламан. 1991й. 16 январь. “Шифокор” газетаси.
5. Шифокорлик-инсонпарварлик касбидир. 1991й.3 апрел.”Шифокор” газетаси.
6. Одобинг-обруйинг. 1991й 19 июн”Шифокор” газетаси.

7. Устоз-устоз, шогирд-шогирд. 1993й, 24 феврал. “Шифокор” газетаси.
8. Уни Нью-Йоркда ҳам биладилар.1995й 8сентябрь. “Андижоннома” газетаси.
9. Яхшилик меваларини илиниб яшанг. 1995й. 29сентябрь. “Шифокор” газетаси.
10. Яна саломлашиш хақида. 1995й. 17 октябр. “Андижоннома” газетаси.
11. Садоқатлидўст-хақиқий дўст. 1995й.10 ноябрь. “Андижоннома” газетаси.
12. Яна устоз шогирт хақида. 1196 й. 5 январь. “Шифокор” газетаси.
13. Яхши кайфият-саломатлик кафолати. 1996й. 12 январь. “Андижоннома” газетаси.
14. Юракка озор берманг. 1996й 14 май. “Андижоннома” газетаси.
15. Ёшлар тарбиясида маънавият масалалари. 1996й. 18 май. “Шифокор” газетаси.
16. Хасталикни даволаса бўлади. 1996й. 15 июл.”Фаргона шифокори” газетаси.
17. Алла айтишни биласизми? 1996й . 16 июл. “Андижоннома” газетаси.
18. Шифокорга хос фазилатлар. 1996й. 18октябр. “Шифокор” газетаси.
19. Ота-она қарғиши–отилган ўк. 1996й. 31октябр. “Шифокор” газетаси.
20. Мен ватаним суратини чизаман. 1996й . 5 ноябр. “Андижоннома” газетаси.
21. Тил жарохатлари. 1996й. 28ноябрь. “Шифокор” газетаси.
22. Кўнгил табиблари. 1996й. 29ноябр. “Холис” газетаси.
23. Экология ва миллий удумларимиз. 1996й . 3декабр. “Андижоннома” газетаси.
24. Оналар қалбидаги нурдан йўгирилган оханг. 1996й .13декабр. “Бўз хақиқати” газетаси.
25. Мехр ҳам, мухаббат ҳам тирикка керак. 1996й .13декабр. “Бўз хақиқати” газетаси.
26. Миллий удум ва кадрятларимизни тиклаш-замон талаби. 1997й. 22 январ. “Шифокор” газетаси.

27. Маънавиятнинг ёзилмаган қонунилари. 1997й .21 феврал “Андижоннома” газетаси.
28. Кўрмайин босдим тиконни. 1997й. 28 феврал. “Шифокор” газетаси.
29. Асқотмаган кўз ёшлари. 1997й .4март “Андижоннома” газетаси.
30. Дилозордан-эл безор. 1997й .28 март. “Андижоннома” газетаси.
31. Дарс ўтиш-маънавиятини боитиш демақдир. 1997й. 8 май. “Шифокор” газетаси.
32. Ота-она ишончини оқланг. 1997й .29 май. “Андижоннома” газетаси.
33. Инсонликни унутмайлик. 1997й. 15 август “Холис” газетаси.
34. Одамийликни гўзал фазилати. 1997й .14 октябр. “Андижоннома” газетаси.
35. Ўзлигимизни унутмайлик. 1998й . 3 апрел. “Андижоннома” газетаси.
36. Камтарлик буюк хислат. 1998й. 24 апрел. “Шифокор” газетаси.
37. Олқиш олган омондир, қарғиш олган ёмондир.1998й 24апрел. “Андижоннома” газетаси.
38. Она кадри. 1998й. 25 апрел. “Шифокор” газетаси.
39. Тили бошқаю дили бошқалар.1998й 29 сентябр “Тиббиёт гулшани”газетаси.
40. Ота-онанг давлатинг.1998й . 29 сентябр. “Андижоннома” газетаси.
41. Гуноҳкор жазосиз қолмайди.1998й 30 октябр “Тиббиёт гулшани”газетаси.
42. Ҳаёт сабоқлардан иборат. 1998й 29 декабр “Тиббиёт гулшани”газетаси.
43. Оқ халат бурчга садоқат рамзидир. 1999й 15 январ “Тиббиёт гулшани”газетаси.
44. Имом Ал Бухорий ҳақида ибратли ривоятлар. 1999й 19март “Тиббиёт гулшани”газетаси.
45. Аёл ибоси билан чиройли. 1999й 12 июн. “Аёл ва жамият” мавзусидаги илмий анжуман материаллари.

46. Тўғри тарбия-оила бахтининг асосидир. 1999й 12 июн. “Аёл ва жамият” мавзусидаги илмий анжуман материалларида.
47. Мехмон хурмати. 1999й 18июн “Тиббиёт гулшани”газетаси.
48. Дунёдаги энг буюк бахт. 1999й . 18июн. “Андижоннома” газетаси.
49. Оила маънавияти. 1999й 19июл“Тиббиёт гулшани”газетаси.
50. Халоллик-маърифат шамчироғи. 1999й . 20 август. “Андижоннома” газетаси.
51. Отани норизо қилганлар. 1999й 31 август “Тиббиёт гулшани” газетаси.
52. Онани норизо қилганлар. 1999й 17 сентябр“Тиббиёт гулшани” газетаси.
53. Халол меҳнат инсонни улуғлайди. 1999й 22 октябр “Тиббиёт гулшани” газетаси.
54. Эл эозлаган шифокор. 1999й 19 сентябр “Тиббиёт гулшани” газетаси.
55. Эл-юрт ардоқлаган олим. 1999й 26 ноябр “Тиббиёт гулшани” газетаси.
56. Инсон кўнгли гулдек нозик. 1999й 26 ноябр “Андижоннома” газетаси.
57. Дардни яширсанг... 2000й 11феврал “Тиббиёт гулшани” газетаси.
58. Ҳикматлар бўстониға саёхат. 2000й 31 март “Тиббиёт гулшани” газетаси.
59. Огоҳ бўлиш давр талаби. 2000й апрел“Тиббиёт гулшани” газетаси.
60. Алишер Навоий ва тиббиёт. 2000й апрел. “Тиббиёт ва маънавият мавзусидаги” илмий анжуман материаллари.
61. Дилни дилға улайдиган бахт кўприғи. 2000й апрель. “Тиббиёт ва маънавият мавзусидаги” илмий анжуман материаллари.
62. Савоб ишни камтар одамлар қиладилар. 2000й май “Тиббиёт гулшани” газетаси.
63. Яхши ухлаш хосияти. 2000й . июн “Тиббиёт гулшани” газетаси.
64. Бу зарарли одатдан сакланинг. 2000й . октябр “Тиббиёт гулшани” газетаси.

65. Агар рахбар тadbиркор бўлса. 2000й . ноябр “Тиббиёт гулшани” газетаси.
66. Ютуқлар омили ҳамкорликда. 2001й . январ “Тиббиёт гулшани” газетаси.
67. Касалманд кўзлар камайсин. 2001й .2 феврал“Тиббиёт гулшани” газетаси.
68. Наслим тоза бўлсин десангиз. 2001й . август“Тиббиёт гулшани” газетаси.
69. Сахар туриш хосияти. 2001й .2 ноябр“Тиббиёт гулшани” газетаси.
70. Халолликка йўл юракдан бошланади. 2002й . 4 январь“Тиббиёт гулшани” газетаси.
71. Салохиятли олим ва устоз. 2002й .8феврал“Тиббиёт гулшани” газетаси.
72. Ю.А,Отабековнинг Ўзбекистонда тиббиёт тарихи ва деонтология ҳақидаги фикрлари. 2002й . 18 март “Тиббиёт гулшани” газетаси.
73. Наркомания ва токсикомания. 2002й 1-2 сони “Авиценна” номли илмий-амалий халқаро журнал.
74. Абу Али Ибн Синонинг соғлом авлод тарбиясидаги сабоқлари. 2002й 1-2 сони “Авиценна” номли илмий-амалий халқаро журнал.
75. Абу Али Ибн Синонинг юрак хасталиклари ҳақидаги фикрлари. 2002й . 14 май “Тиббиёт гулшани” газетаси.
76. Оилада ота хурмати. 2002й . 28 июн “Тиббиёт гулшани” газетаси.
77. Ишни ўзи билиб қилса ёхуд ташаббус қулоч ёйганда. 2002й .31 август “Тиббиёт гулшани” газетаси.
78. Тиббиёт тарихига назар ташлаб. 2002й . 11 октябр “Тиббиёт гулшани” газетаси.
79. Шифокорлар тайёрлашдаги муҳим масала. 2003й .7 январь “Тиббиёт гулшани” газетаси.
80. Ота-она хурмати ҳақида. 2003й . 9май. “Тиббиёт гулшани” газетаси.
81. ҚВПда гипертония касаллигини барвақт аниқлаш, даволаш ва олдини олиш йўллари. 2003й 8 август. “Тиббиёт гулшани” газетаси.

82. Сўзлашишнинг ҳам ўз одоби бор.2003й . 15сентябр. “Тиббиёт гулшани” газетаси.
83. Камол топмок сирлари. 2003й . 21октябр. “Тиббиёт гулшани” газетаси.
84. Ҳаётни тилингиз билан аччиқ қилманг. 2004й . январ. “Тиббиёт гулшани” газетаси.
85. Мен ҳам, мурувват ҳам хар куни керак. 2004й . январ. “Истиклол тонги” газетаси.
86. Она меҳри. 2004й апрел. “Асака оқшоми”газетаси.
87. Ношуд инсон қиссаси. 2004й апрел. “Асака оқшоми”газетаси.
88. Камтарлик-олий хислат. 2004й май. “Иқбол” газетаси.
89. Устоз-буюк зот. 2004й .октябр. “Тиббиёт гулшани” газетаси.
90. Ватанни севмоқ иймондандир. 2004й .сентябр. “Тиббиёт гулшани” газетаси.
91. Ватанга муҳаббат.2004й .сентябр. “Андижоннома” газетаси.
92. Ватан севгиси. 2004й .октябр. “Халқ сўзи” газетаси.
93. Хушхулқлик ҳақида. 2004й .23 октябр. “Тиббиёт гулшани” газетаси.
94. Энг азиз неъмат-нон. 2005й .30 октябр. “Тиббиёт гулшани” газетаси.
95. Тавбаи-пушаймони кўп хислат. 2005й 25 январ. “Тиббиёт гулшани” газетаси.
96. Тўғри даврга муҳим касаллик. 2005й. 25феврвл. “Шифокор ва ҳаёт” газетаси.
97. Сўзлаш санаъти.2007й 12 май. “ Жалақудуқ тонги” газетаси.
98. Яхшилик ва ёмонлик ҳақида.2007й 19 апрель. “Норин овози” газетаси.
99. Яхши сўз ҳам садақа. 2007й. 10 июл. “Пахтакор” газетаси.
- 100.Яна “алла”ва ёр-ёрлар ҳақида. 2008й. 16 май. “Асака ҳаёти” газетаси.
- 101.Ш ифокор фазилатлари. 2008й.30 ноябр. “Тиббиёт гулшани” газетаси.
- 102.Ҳаё-одамийлик белгиси. Андижон, 2008 йил. 19 май.
- 103.Таълим ва тарбия жараёнларида узтоз-шогирд анъаналар-тараққиёт гарови. “Талим” журналида.2008 йил.
- 104.“Каломи ширин инсон эди” “Эркинликда тугилган кунлар” китобида.

105. "Машаққатли меҳнат ортидаги фидойилик. "Ўзбекистон соғлиқни сақлаш" газетаси. 2009й 23 октябр.
106. Илмий мактаб яратган олим. 2009й .31 март. "Тиббиёт гулшани" газетаси.
107. Шифокорнинг мулоқот санъати. 2009й .7 март. "Тиббиёт гулшани" газетаси.
108. Эл-юртда ҳурмат қозонган олим. "Избоскан тонги" газетаси. 2009й. 10 май.
109. Тиббиётга этибор элга этибор. "Холис" газетаси. 2009й. 16-22 декабрь.
110. Устоз ҳақида. С.Ю.Турсуновнинг. "Сихатнома" китобида. 2009й. 15-116бетлар.
111. Сувни ифлос ва исроф қилиш-гуноҳ. 2010 й 13 апрел "Тиббиёт гулшани" газетаси
112. Ёшларимизнинг кийиниш маданияти ҳақида. 2010 й 1 июн Адолат мезони
113. Ватанни севмоқ иймондандир. 2010 й 22 июн "Адолат мезони" газетаси
114. Мустаҳкам оила-тарбия ўчоғи . 2010 й 19 август "Адолат мезони" газетаси
115. Табиат инъомини асрайлик . 2010 й 15 сентябр "Тиббиёт гулшани" газетаси
116. Соғлом турмуш тарзи-саломатлик гарови. 2010 й 25 ноябр "Тиббиёт гулшани" газетаси
117. Миллий удум ва кадриятларимиз. 2011 й 8 декабр "Адолат мезони" газетаси
118. Эзгуликка йўғрилган умр. 2012 й 5 феврал "Тиббиёт гулшани" газетаси

ОДИЛЖОН САЛОҲИДДИНОВ

ҲАЁТНИНГ ЎЗИ САБОҚ

Мухаррир: З. С. Салоҳиддинов.
Техник муҳаррир: Ш Раҳматов
Дизайнер: М. Якубова.

«Times New Roman» гарнитураси.Офсет
коғози. Офсет усулида чоп этилди.
Шартли босма табағи 7.